

Kuminetz Géza
A TUDOMÁNYOS ÉLET ÉS A SZEMÉLYISÉGFEJLESZTÉS SAJÁTOS
FELLEGVÁRA A KATOLIKUS EGYETEM¹

„A nagy dolgok csöndben teljesednek be. Nem a zajban és a külső események színterén, hanem a belső tekintet világosságában, a döntés díszerét pillanatában, a rejtett erőfeszítésekben és győzelmekben, amikor a szeretet megérinti a szívet, hogy a cselekvés ösztönözze a szabad lelket. A csöndes hatalom a valóban erős hatalom. Figyelmünket a legrejtettebb, legcsöndesebb eseményre akarjuk fordítani, amelynek titkos forrásai Istenben vannak elrejtve és láthatatlanok az emberi szemnek”. (Romano Guardini)

„A legcsekélyebb tudás, amit a legnagyobb dolgokról nyerhetünk, kívánatosabb, mint a legbiztosabb tudás a kisebb dolgokról”. (Aquinói Szent Tamás)

1. Bevezetés

Ebben a székfoglaló előadásban nem annyira újat akarok mondani, hanem inkább egyfajta víziót szeretnék nyújtani a hit és a tudás, a tudomány és az egyetem katolikus felfogásáról. Ennek érdekében próbálok felkapaszkodni a nagy elődök vállaira, hogy messzebb lássak. Illetve megérteni törekszem a kortársakat abban a heroikus munkálkodásban, amit a tudomány szolgálata kíván attól az embertől, különösen is a krisztushívő embertől, aki tényleg szeretné megkülönböztetni a látszatot a valóságtól (az igazat a hamistól, a jót a rossztól), aki igazán vágyik látni és újra csak látni és a látottak, belátottak tükrében érezni, szólni és cselekedni. Szóval, a tudományt igazi hivatás- és küldetésstudatból szolgáló ember is mózesi (platóni) feladatra vállalkozik, hiszen az igazság rejtezve tárulkozik, s feltárulva rejtezkedik, s az emberek, az egyébként igen képzett emberek nagy részét is inkább érdeklí a látszat, semmint a valóság, vagyis az igazság. Miért is? Mert a nagy igazságok a személyiség egészéhez szólnak, mintegy kategórikus imperatívuszok. Nemcsak szólítanak, nem is csak felszólítanak, hanem újra és újra feltétlen elköteleződésre ösztökélnek. Ám a katolikus és minden krisztushívő tudós ebben az ösztökélésben egy egészen különleges vezetőt, hermeneutészt kapott Krisztusban, aki egy személyben szülőnk, edzőnk, tudósunk, kritikusunk, művésznünk, látnokunk, forradalmárunk, terapeutánk. Röviden a tudomány világában is pásztorunk.²

Egy olyan korban, melyben a (nem tudni hova és miért) haladás eszméi, a posztmodern gondolkodás, a neoliberalis életszemlélet, a filozófiai relativizmus és a permanens tudományos technikai forradalom uralkodik, úgy tűnik, hogy újra kell definiálni a tudomány helyét és szerepét is az ember, az emberiség életében, mivel a pozitivista tudományos eredmény, s a belőle építkező szupertudomány sem lehet az ember megváltója. A tudomány teljes horizontját és vertikumát újra kell gondolni, s a (tudományos) igazságok hierarchiáját újra ki kell jelölni, mivel a valóság és a róla szerezhető igaz ismeret sokkal hatalmasabb, mint amit róla a pozitivista tudományfelfogás biztosan állítani és igazolni tud. Ez azt jelenti, hogy nem mondhatunk le az egységes világmagyarázat igényéről, mert akkor megszűnik az érdemi párbeszéd a tudás különböző rétegei és szakterületei között.³ Sőt, lényegében torzul a kommunikáció az ember és a valóság között.

¹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 2019. október 16-án tartott rektori székfoglaló előadás szerkesztett változata.

² Erről bővebben lásd: SZENTMÁRTONI Mihály: *A vallásoktatás akkordjai. A hitoktatás technikája és művészete.* Agapé, Szeged, 2001.

³ LÁNYI András: *A köznevelők tragédiája.* In Kórodi Mária (összeáll.): *Az erőszak kultúrája. Fenntartható-e a fejlődés?* Pallas Kiadó, Budapest, 2009. 207-212.

Vissza kell térnünk tehát a magánvaló dolgokhoz.⁴ Ha ezt nem tesszük, akkor a tudomány nem segíteni fogja, hanem átokká teheti az emberi életet.

Ugyanis miközben technikai eszközeink fejlődnek, tudományos eredményeink bővülnek, emberségünk vészesen fogyatkozik. S miért is? Mivel az ember immár „nem lát tovább a természetnél, nem ismeri többé önmagát: idegenül áll szemben azzal a részével, amely több mint természet. Mert mi lett a hitét vesztett és pusztán a természetre hagyatkozott emberből? Hogyan fogja föl a maga létének értelmét? A természet csúcsa-e vagy a nyomorékja? Ha azt nézi, mit sikerült neki az anyagi világból meghódítania, akkor az előbbi felfogás felé hajlik, - de ha azt veszi számba, mi mindent vesztett el e hódítás közben az élet vitális erőiből, akkor az utóbbit fogja igenelni. (...) A tudomány nem tud vezetni bennünket, noha ezt a szerepet szánták neki azok, akik a hittel és az életet irányító mítoszokkal állították szembe. Legégetőbb kérdéseinkre néma marad. Micsoda az ember? Mi a hivatása e földön? Miért lesz civilizációnk újra meg újra a legprimitívebb ösztönök zsákmánya? – olyan kérdések ezek, melyekre nem kapunk a tudományunktól feleletet”.⁵

Folytatva Halasy-Nagy Józseftől az idézést „A szellemnek ez a megfogyatkozása és a léleknek tagadása okozta, hogy üressé vált sok olyan életformánk, melyeknek csak a keresztény világnézet adott tartalmat, s helyükbe bizonyos mechanizmusok és ködös vágyálmok léptek. Gazdag és szegény például békében élhettek egymással az evangéliumi segítő és megbocsátó szeretet alapján, de viszonyuk gyűlöletté változik, ha ez nincs többé a szívükben. A munkának addig van értelme, míg alkotás, míg a teremtő vágy mozgatja, de nehéz teher lesz, ha merő kényszer és kenyérgond diktálta rabság. Ma üres aktivitás, az önmagunk elől való menekülés egyik formája. A tökéletesedés erkölcsi feladatát levette vállunkról világunk végtelen haladásának mechanikus előreáramlása, melyre büszkén hivatkozunk, ha korunkat más korok fölé akarjuk emelni. (...) De mindennél szörnyűbb pusztítást végzett köztünk a személy mivoltában és rendeltetésében való hit eltűnése és az aperszonalizmusnak, s vele a kollektív tömegembernek a feltűnése. A mi kultúránk ugyanis azon a tudaton épült, hogy minden egyes ember sajátos személy, azaz a maga rendeltetése útján tudatosan haladó és felelősséggel cselekvő ember, - e helyett ma a tömegember felelőtlen élete az eszmény: az ember tűri a léte, mint valami kikerülhetetlen terhet, alkalmat a gyönyörre és a szenvedésre, de a felelősséget senki se akarja többé hordozni. Az anyag és a mechanizmus így diadalmaskodott a szellemen és az életen, és a szám az értéken. Ez a mai ember legnagyobb tragikumája”.⁶

⁴ SEIFERT Josef: *Vissza a magánvaló dolgokhoz*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2013.

⁵ HALASY-NAGY József: *A világnézet*. In Kornis Gyula (szerk.): *A mai világ képe I., Szellemi élet*, Budapest, 1938. 52.

⁶ HALASY-NAGY (1938) i.m. 53. E prófécia mintegy beteljesedett a posztmodern életérzésben, melyben az én feldarabolódik és nem képes egészsé, teljessé válni. Olyan, mint ami „folyamatosan átalakul és újjáteremtődik. (...) Az én-részek (...) idővel összegyűlnek, és kollázsként összetapadnak”. Vö. HORVÁTH-SZABÓ Katalin: Az én és a vallás a posztmodern korban. *Távlatok*, 2002/2. 238. E sajátosság miatt a személy (a proteuszi én) „folyamatos konstrukciókban és rekonstrukciókban létezik, (...) aki sokféle alakban jelenik meg, hogy kibújhasson kötelezettségeinek teljesítése alól. A proteuszi én (...) egy adaptív modell a könnyörtelen technológiai, szociális és kulturális változások, eszmei többértelműségek, szélsőséges pluralizmus közötti élet elviseléséhez. E modell szerint az egyén többféle szerepet, életstílust, kapcsolatot próbálhat ki, valósíthat meg. De nemcsak az egyén számára teheti elviselhetővé a léte, hanem az emberiség egésze számára is értékeket hordoz. A szegmensek, amelyek a levedlett én-ekből megmaradnak, újdonságot hoznak a világba, összetapadnak, új formákat öltenek. (...) Az én a modernkor felfogása szerint a személyiség központi magja, mint ilyen a tapasztalatok integrálásában, a szociális kapcsolatok működtetésében és az alapvető döntések meghozatalában meghatározó jelentőségű”. Vö. HORVÁTH-SZABÓ (2002/2) i.m. 238-239. Természetesen, az én-fogalom, ahogy az ember önmagát felfogta és felfogja, a történelem során változhat, s e változások magát az én-tapasztalatot is, vagyis az én énként való megélésének módját is átalakítják. Ugyanis „a változó én-konceptiók keretét, nézőpontot jelentenek, és arra ösztönöznek, hogy felfedezzük az én olyan aspektusait, amelyek eddig homályban maradtak. A társadalmi környezet változásai valamilyen mértékben közvetlenül hatnak magukra az én-funkciókra is. A posztmodernkor rányomja bélyegét az én szociális aspektusára, de alapjaiban nem érinti az én lényegi funkcióját és tartalmát. Inkább csak előtérbe állítja azokat a funkciókat, amelyek a környezeti változásokhoz való alkalmazkodást vagy az azzal való megküzdést segítik. Az én egységesítő funkciója a

A katolikus tudománynak és egyetemnek a feladata épp az, hogy a maga lehetőségeivel és eszközeivel ráébressze a gondolkodni akaró embert erre a tragikus helyzetre, illetve realizistikusabb tervet, egy megvalósítható emberibb jövő reményét vázolja fel. Ezt azáltal teheti meg, ha az emberi ismeret teljes horizontját és vertikumát felvonultatja, s ezzel rámutat a tudomány valódi helyére és rendeltetésére egyén és társadalom életében egyaránt. A katolikus egyetemnek feladata továbbá, hogy segítse a hallgatóságát, polgárait abban, hogy az emberi lét nagy kérdéseit személyesen felvethessék és felelősen meg is válaszolhassák.

2. Megfontolások a tudományos ismeretekről⁷

Az ember érzékeli, megfigyeli és értékeli a körülötte és a benne hatoló történéseket, s ezek eredményeit a nyelv segítségével, vagyis szimbólumok, szavak, mondatok útján „történetekbe, leírásokba, magyarázatokba, hiedelmekbe sűrítve tárolja. (...) Az elme nemcsak tárolja a sok ezer történetet, hanem állandóan fel is újítja, kombinálja a mindennapok tapasztalatai folyamán. (...) A hiedelmek, magyarázatok mindig egy közösség konstrukciói, egy közösség kultúrájának alkatrészei, komponensei. A sokféle hiedelem és magyarázat hálózata valamiféle funkcionális egésznek alkot, mert a közösség tagjai igyekeznek a hiedelmek közötti ellentmondásokat kiküszöbölni. Sokszor úgy, hogy változtatnak a megszokott hiedelmen, sokszor meg úgy, hogy újabb hiedelmet gondolnak ki, amelyek segítségével a kultúra egysége, sajátos logikája megőrizhető. (...) A tudósok szeretik hiedelmeiket elméletnek nevezni. (...) Ha az elfogadott hiedelmek, tudományos elméletek között valamilyen ellentmondásra bukkanunk, akkor megfogalmazhatunk egy új tudományos kérdést, amely legtöbbször maga is egy kisebb elmélet. (...) A tudós is mindig tehát valamilyen előzetes hiedelem, elmélet, feltevés, hipotézis alapján fog neki a megfigyelésnek. Az előzetes elmélet alapján választja ki például megfigyelése tárgyát, azt a módszert, ahogyan a megfigyelést végzi”.⁸ A hiedelmek,⁹ mint igaznak tartott, netán jelenleg bizonyítottnak tudott érvek, okok, magyarázatok sokfélék, nemcsak szaktudományosak, hanem az emberi megismerés - alábbiakban részletesebben is bemutatandó - egész piramisában keletkezhetnek. Közelebről lehetnek babonás, mágikus, filozófiai és vallási hiedelmek. Azt kell állítanunk, hogy ezek mindegyik típusa állandóan kíséri az embert, úgy tűnik, hogy az egész történelme során. A nagy feladat épp az, hogy kiszűrjük belőlük, minden szinten a tévedéseket. A tudomány két dolgot jelent tehát, először az igaz ismeretre törekvést (a tévesnek bizonyult hiedelmek kiküszöbölését), másodsor a már megismert igazságok, tények ismételt

posztmodernkor széttöredezettségében nemcsak fontos, hanem egyre fontosabbá válik. Az én egysége, koherenciája már nem egyszerűen a fejlődéssel kialakuló állapot, hanem feladat, folyamatosan meg kell küzdeni érte. Ennek a feladatnak a teljesítése azonban sok ember számára nehézséget jelent. Sokan kudarcot vallanak benne (Növekszik a depresszió elterjedtsége, magas az öngyilkosságot elkövetők száma, sok az életük kereteit, kapcsolatait gyakran váltogatók száma)”. Vö. HORVÁTH-SZABÓ (2002/2) i.m. 239. Mondhatnánk azt is, hogy meglehetősen destruktív az énnék ez az állásfoglalása, amit az ember inkább elszenved, semmint szabadon választana. Ennek hatásaként azt is látjuk, hogy a mai ember valóban nehézségeket él meg az énről és a világról „szerzett tapasztalatok beépítésében, az én különféle aspektusainak, dimenzióinak integrálásában, az én egységesítését elősegítő és az életnek értelmet adó célok és elköteleződések megtalálásában. A nehézség egyik oka az, hogy meglazult, illetve eltűnően van a konszenzus az élet éléséhez irányelveket adó értékek vonatkozásában. Az integráció kudarcának egyik következménye a sokszemélyiségű ember, amely kórkép korunkban vált divatos betegséggé. Másik, nem kevésbé jelentős következmény a moralitás meggyengülése és az agresszió minden formájának elterjedtsége. A posztmodernkor nem várja el az önkontrollt, és felszabadít a felelősség alól”. Vö. HORVÁTH-SZABÓ (2002/2) i.m. 241. Korunk tehát egy identitás-válságos kor, melyben az egyénnek hallatlan erőfeszítéseket kell tennie a végső állásfoglalása, vagyis identitása, személyisége felépítésében és megérlelésében. Ehhez szilárd, organikus értékrendszerre, stabil interperszonális kapcsolatokra, megtalált és megélt hivatásra, az Istennel való elkötelezett személyes kapcsolatra van szüksége.

⁷ Erről bővebben lásd: KUMINETZ Géza: Megfontolások a tudományos kutatás szabadságáról. In Kuminetz Géza: *Egy tomista jog- és állambölcsélet vázlata II. SZIT*, Budapest, 2018. 277-323.

⁸ CSÁNYI Vilmos: *Íme, az ember. A humánológus szemével*. Libri Kiadó, Budapest, 2015. 345-348.

⁹ Az emberi hiedelmek tárházáról bővebben lásd: TÓTH Balázs – CSÁNYI Vilmos: *Hiedelmek. Az emberi gondolatok építőkövei*. Libri Kiadó, Budapest, 2017.

rendszeresítését, illetve a mindennapi életben, a technikában való alkalmazását. Ez a tevékenység és eredmény mindig bővül. Célja, ami csak logikai eszmény: az igazságok teljes rendszerének a feltárása. A tudományos ismeret igazolt, módszeres és rendszeres ismeret. Vannak itt is örök igazságok (*scientia perennis*) és változó igazságok, amit a tudomány fejlődése egyrészt megerősít, másrészt tévedésnek minősít. Így a tudomány is (a valláshoz, a művészetekhez és az erkölcshez hasonlóan) az örök értékek és a mindenkori emberi tevékenység egyfajta metszőpontja.¹⁰

2.1. A katolikus tudományeszmény

Milyen tudományeszmét vall tehát a kereszténység, közelebbről a katolicitás? Megvan benne a legnagyobb tárgyilagosságra (más szóval ontológiai realizmusra) törekvés, mivel a világot a világleletti Isten szemével próbálja nézni; annak az Istennek a szemével, aki a világ és benne az ember felé fordul.¹¹ Tehát nem ellenség. Ebből adódóan minden más világlátást is a lehető legnagyobb objektivitással vizsgál és a lehető legszabatosabban tudja azok tanait is megfogalmazni. Elvben semmiféle más világlátás, életérzés sem kínálhat ennél nagyobb tárgyilagosságot.¹²

A mi tudományeszménk szerint az igazság tudatunktól függetlenül is létezik. A bizonyított igazság mindig egy szűkebb körét adja az igazságnak, mivel vannak olyan igazságok, melyeket ma még módszereink vagy egyéb ok miatt nem igazolhatunk, illetve amelyeket elvileg a tudomány eszközeivel nem tudunk bizonyítani (melyekről legfeljebb a nem lehetetlenségüket tudjuk kimutatni, valamint igazságértéküket pl. hittel tudjuk megragadni). A mi tudományeszménk mindazt átfogja, ami a világból érzékeink számára feltárul, ami azzal nincs ellentmondásban.¹³ Ebből adódóan bizonyos értelemben az érzéki tapasztalás határain belül mozog.¹⁴ A mi tudományeszménk azt feltételezi, hogy jóllehet nem tudjuk közvetlenül megismerni a valóságot, mivel az csak az érzékeink (műszereink) közvetítésével tárul fel, amit az intellektusnak kell kiértékelnie, de az emberi szellem alapvetően képes a világ megértésére. A természet alaptörvényeinek egyetemességében és állandóságában hisz ez a tudományeszmé, mivel a teremtés az értelmes Alkotó értelmet hordozó műve.¹⁵

Azonban a tudomány sem képes a teljesen tárgyilagos ismeretre, már csak azért sem, mivel az emberi szellem is cselekvő módon vesz részt a megismerésben. Az e tudományeszmét követő tudós ezért előbb kellően meg akarja ismerni a világot, és csak a kellő ismeret birtokában akar azon – szükség esetén változtatni (inkább kertészi és nem démiourgoszi az ember feladata). A kozmosz továbbá nem pusztán nyersanyaga a kutatásnak és a technikának (a kozmosznak is van valamiféle szent jellege), vagyis megvan a tudós etikai felelőssége.

Ezzel a tudományeszmével ellentétes a pozitivisták és a szcientisták felfogás, melyek szerint mindent empirikusan kell verifikálni (és csak az ilyen ismeret lehet nemcsak a tudomány tárgya, hanem csak az létezik, ami ily módon verifikálható), illetve a tudománynak olyan felfogása, mely szerint a tudomány univerzális tekintélyként (a tudomány istenítése ez) kezelendő (így pótvallás lesz belőle, illetve áltudomány). A tudomány tehát nem ad mindenre kellő választ, és nem is tévedhetetlen, de mégis, elfogadott tételei normatív jelleget öltenek. Nagy értéket, de nem végső értéket képvisel mind az egyén, mind a társadalom életében.

¹⁰ KORNIS Gyula: *A tudományos gondolkodás. A tudós lelki alkata I.* Franklin Társulat, Budapest, 1943. 24-26.

¹¹ NOSZLOPI László: *A világnézetek lélektana.* SZIT, Budapest, 1937. 13.

¹² NOSZLOPI (1937) i.m. 236-241.

¹³ A tudományeszmé végül is bölcséleti kategória, s kulcsa az emberi megismerés kritériuma. Az emberi ismeret lehetséges kritériumairól lásd: HORVÁTH Alexander: *Tractatus aristotelico-thomisticus. Quaestiones ad logicam et ad cognitionem humanam referibiles.* SZIT, Budapestini, 1949. 12.

¹⁴ RATZSCH Del: *Miből lesz a tudomány? Rövid bevezetés a tudományfilozófiába.* Harmat Kiadó, Budapest, 2002. 12.

¹⁵ RATZSCH (2002) i.m. 14-16.

Adott korban valami teljesen tudományosnak minősülhet, ami később határesetté vagy tévessé válhat. A tudomány művelése is feltételezi tehát a fejlődést, olykor a tudományos forradalmat, vagyis a paradigma-váltást.¹⁶

A tudomány fejlődését jelentős mértékben alakítják a vele kapcsolatos világnézeti kérdések; így a kutatások irányát és volumenét, valamint a kutatás szabadságát és a kutató erkölcsi felelősségét.¹⁷ A keresztény tudományeszmében egymást kölcsönösen támogatják és bizonyos értelemben meghatározzák a vallás, a bölcsélet és a szaktudományok adatai, eredményei, ám a végső összegező, a vallás ad értelmet, értéket a tudománynak és a nyomában ébredő cselekvésnek. Ebből adódóan nincs ellentmondás közöttük, illetve az csak látszólagos. A hit és a tudás, a ráció és a tapasztalás, a természetes és természetfeletti korrelatív voltára épül tehát ez a tudományeszmé. A tudomány így önálló, de nem független valóság, mivel gyökerei a bölcsélet és a világnézet talajába kapaszkodnak és onnan szívják életető tápanyagaikat. De eredményei, gyümölcseinek magvai is oda hullnak vissza.

2.2. A világnézet fogalma

Az ember amíg él, tapasztalatait főleg az anyanyelve segítségével tudatosítja, értékeli, s ebből származik az ismeret, ami a világban való jobb eligazodását szolgálja. Minden ismeret végső soron hozzájárul az ember világgal, önmagával, az istenséggel szembeni elvi és konkrét állásfoglalásához. A világnézet az embernek önmagára, a kozmoszra és az abszolútumra vonatkozó átfogó ismereteit és végső értékeléseit tartalmazza. Mintegy ebben a keretben helyezi el új ismereteit, illetve e keret segítségével tájékozódik és tudja értelmesen leélni életét. Fogalmazhatjuk úgy is, hogy a világnézet végső szellemi értelmezési horizontként funkcionál.

Mármost az ember számára miféle módon adathat ismeret? A keresztény világfelfogás az emberi megismerésnek – Schütz Antal nyomán - hét emeletes piramisát ismeri, melyek egymással szerves összeköttetésben levő épületrészek (bár sajátos hierarchiájuk van), tehát mindegyikben van mindegyik ismeretből. Ezek az alábbiak:

1. A józanész (józan paraszti ész).
2. A nagy cselekvők és látók ismerete (szentek, hősök).
3. A szaktudományok.
4. A bölcsélet.
5. A hittudomány.
6. A misztikusok ismerete.
7. Végül az Isten színről színre látásának ismerete.¹⁸

¹⁶ Az ismeretek előbb metaforában, majd modellekben, végül tudományos paradigmákban öltönek testet. Vö. CSÁNYI Vilmos: *Íme az ember. A humánológus szemével*. Libri Kiadó, Budapest, 2015. 354-360.

¹⁷ Mivel a tudomány önmagában nem teremt értéket, csak az eredményeit felhasználó ember, ezért a kutatónak megvan az erkölcsi felelőssége, akár kutatása tárgya kiválasztásában (mert nem minden igazság fürkészhető ki bűn és büntetés nélkül), akár a találmány vagy kutatási eredmény sorsát illetően. A tudományetika „szorosan fűződik a tudományhoz, tehát nem lehet attól független, és nem ignorálhatja a tudományos kutatás eredményeit. Ugyanakkor etikai döntések magából a kutatás tárgyából és eredményéből nem vezethetők le. (...) Az etika és az etikai imperatívusz kategorikus volta nem Isten létére utal, hanem Isten létezésének posztulátumára”. Vö.

ROKAY Zoltán: *Etika. Tudományelmélet*. SZIT, Budapest, 2009. 182-183.

¹⁸ SCHÜTZ Antal: Keresztény bölcsélet. In Schütz Antal: *Órség. Korkérdések és tájékozódások*. SZIT, Budapest, 1936. 89-92. Valami hasonlót fogalmaz meg egy későbbi tudós nemzedék nagy filozófusa, Josef Pieper, amikor Aquinói Szent Tamás tanításának alapelveit fogalmazza meg. Különösen is a harmadik elv tükrözi Schütz korábbi gondolatait: „1. A teremtett valóság minden területének (gazdasági élet, hatalom, érzékletes sík, technika stb.) következetes elfogadása. Minden természetes, teremtett valóság és ezért mindegyikre eleve igent kell mondanunk. 2. Bizonyosság arról, hogy minden, ami létezik, egyrészt alapjaiig átlátható és megismerhető és másrészt ugyanakkor kiküthathatatlan, megfoghatatlan. Éspedig mindkettő ugyanabból az okból kifolyólag: mert teremtett valóság. 3. Meggyőződés arról, hogy az ember minden természetes megismerési képessége megragadhatja az igazságot és ezért az igazság keresésében nemcsak támogatást, hanem tiszteletet is érdemel. Ebből következik a nyíltság és elfogulatlanság az igazság megismerésének mindennemű formája iránt, legyen az

Azt láthatjuk ebből az ismeretpiramisból, hogy az emberi ismeret emelkedése egyre inkább átfogóbbá válik, s egyfajta bölcsesség (hit, értékrend, spiritualitás) felé halad, ami több is, kevesebb is, mint tudomány. A piramis alján egyfajta naiv evidencia és/vagy intuitív látás jelzi a tudást, a közepén a pozitív tudományok az ismeret szigorú bizonyítására vállalkoznak, ám a piramis felső harmadában ismét az evidenciáké (vagyis a lényegi és teljesebb igazságoké), az abszolút értékek fényében kiértékelt bölcsességeké, hiteké a vezető szerep, ahol más számít érvnek (bizonyítéknak), mint a pozitív tudományok esetében. A tudás mind jobban átvált bizonyosságokká, melyek aztán értékelik, mintegy végső távlatba rendezik az alsóbb szintű ismereteket. A tudás különböző formái ugyanakkor kölcsönösen hatnak egymásra; együtt alkotják az ember által elérhető ismeret univerzumát. A hierarchia magasabb fokán álló ismeret visszahat az alsóbb fokokon levő tudásra, vagyis a felsőbbek vezetnek az alsóbbakat. Az emberi elme és szív feladata, hogy az ismereteknek ezt az objektíve adott organikus rendjét felfedezze, s ennek megfelelően alkossa meg a valóságról az egyre átfogóbb modelljeit, s így e komplexebb világlátás teljesebb életre segítse mind az egyént, mind a nemzeteket, mind pedig az emberiséget.

Ahogy lépkedünk felfelé az ismeretek piramisán, azt vesszük észre, hogy egyre erőteljesebben jelentkezik a leírás helyett az értékelés. Vagyis, amikor felelős módon állást foglal az ember, „nem csupán azt nézi, ami van, hanem értékkel is. Nem pusztán leír és megért, hanem felszólít állásfoglalásra és cselekvésre is. (...) A világnézet nemcsak az a valami, amit látunk, hanem maga a szem is, ami lát; nem pusztán tudás, hanem meggyőződés is, vagyis állásfoglalás. Nemcsak képet, megismerést ad a világról, hanem a megismerő személynek, a világot szemlélő embernek szeretetét, hitét, bizalmát, illetőleg elutasítását, gyűlöletét, tagadását is tartalmazza”.¹⁹ A személyes elem tehát szükségképpen része a világnézetnek, amit együtt érzelmi intelligenciának, erkölcsi és vallási tudatnak is nevezhetünk. Ez a személyes elem „a világnézet ereje és értéke, de gyengesége és veszedelme is lehet. A világnézetet ugyanis az egész ember, a teljes személy alakítja ki, vagy épp megváltoztatja. Nem csupán az igazság akarása, hanem az érdek, a hatalomra és érvényesülésre törekvő akarat is alakítja azt. Az igazság-igény a világnézetben ezért gyakran a legalacsonyabbra száll alá”.²⁰

A világnézetet (bölcselet, vallás, spiritualitás, misztika) mármost (ha minden ideológiai elemtől megtisztítjuk) – szemben a tudás egyéb szintjeivel - három fő mozzanat jellemzi:

1) Az egészre irányul: „Nem úgy tesz, mint a tudomány és a szakérdeklődés, mely mindig egy-egy léttartomány határain belül mozog, hanem elvben kiterjeszkedik mindenre, ami a tudatnak egyáltalán eléje kerül vagy kerülhet. S ezt a mindent nem úgy nézi, mint végeláthatatlan sok darabból összerakott valamit, mint valami mozaikot. (...) A világnézet nem részlettudás, hanem nézés mód, mely arra képesít, hogy bármilyen egyes jelenséget beiktassunk az egészbe, bármilyen

teológiai, filozófiai, tudományos vagy tisztán tapasztalati jellegű, legyen az a keresztény vagy a kereszténység előtti vagy a kereszténységen kívüli világban otthonos. 4. Gondoskodni arról, hogy a valóság és igazság totalitásából valamiféle felszínes összhang s egyzetetés kedvéért semmit se hagyjunk ki. 5. Közömbösség, sőt bizalmatlanság mindennemű zárt rendszerrel szemben. Ezt az elvet az ember egyáltalán nem tulajdonítaná Tamásnak, de ez az igazság. Aymé Forest, a skolasztika történetének kitűnő ismerője Franciaországban mutatta ki, hogy Tamást ... a rendszerek iránti legnagyobb fokú bizalmatlanság jellemzi. Súlyosan félreértjük Tamást és a Summát, ha Hegel és Fichte jegyében zárt gondolatrendszerek előfutárjának tekintjük. És végül: 6. Felkészültség a konfliktusokra. Azaz egyrészt meggyőződés arról, hogy az összeütközések a haladás természetes kísérő jelenségei. Másrészt türelmes és bizakodó készség az összeütközések elviselésére, az elsiert harmonizálásról való lemondás és együttműködési készség a megoldások kimunkálására. Továbbá megingathatatlan eltökéltség a valóságról szerezhető mindennemű ismeret átfogó átgondolására és szembesítésére azzal, amit a keresztény ember az isteni kinyilatkoztatás alapján a hitben igazságként elfogad. Ez alapján véve a *fidem rationemque coniungere*, a hitet s az értelmet összekapcsolni ösi elve, a skolasztika tulajdonképpen irányelve. Ez a *coniungere* nem szintézis vagy egy világméplet megalkotását jelenti, hanem minden ismeretnek az együttes átgondolását. Harmonizálás és rezignálás nélkül”. Vö. PIEPER Josef: „Semmiféle izmus sem lehetséges, amely Tamást tekinthetné mesterének...”. *Mérleg*, 1974/4. 298-299.

¹⁹ NOSZLOPI (1937) i.m. 12.

²⁰ Uo. 8.

részletnek értelmét és értékét azáltal állapítjuk meg, hogy beiktatjuk a nagy összefüggésbe. A világnézet nem kamra, hanem kulcs, mely megnyit minden kamrát. Ezt a kulcsot lehet venni az emberből, a természetből, Istenből”.²¹

2) Ennek az egésznek, a világnak és benne az embernek és az emberi életnek az értelmét (a világban való helyét, feladatát) keresi és állapítja meg: A világnézeti érdeklődést „nem az érdekli, mi a világ és benne az ember, hanem mi az *értelme* mindannak, ami ott örvénylik a belsejében s áramlik és hullámzik rajta kívül: mi végre van, merre tart, hová juthat majd”.²²

3) S teszi mindezt az egyén gyakorlati állásfoglalása, életalakítása céljából: A világnézet „a legmélyebb mivoltában világalakításra szólít, és ezért nagy számmal tartalmaz életnormákat; s ezért nem kizárólag, sőt nem is elsősorban az elme műve; éppúgy dolgozik rajta a szív, a rokon- és ellenszenv, a megérzés. A világnézetnek egyik fő gyökere a vallási mellett valami sajátos világ- és életérzés”.²³ Ez az életérzés pedig, ha egyre jobban áthatja a társadalmi tudatot, óhatatlanul történelmi és hatalmi tényezővé is válik,²⁴ vagyis kikerülhetetlenül megalkotja a maga etikai és ráépülő jogi, illetve illemtörvényeit. Ezáltal kijelöli a - szerinte - értelmes életvezetés útvonalait és határait.²⁵ Megjegyezzük, hogy ez az életérzés nemcsak konstruktív lehet, hanem egészen destruktív alakot is ölthet, s míg az előbbi mindent és mindenkit a meggyőzés erejével, addig az utóbbi inkább erőszakosan akar a maga képére formálni.

Az ember szükségszerűen világnézetet alkotó lény. Gáspár Csaba László úgy fogalmazza, hogy az emberi szellem, aki alkotója és tárgya is világnézetének, bár tárgyilagosságra törekszik, s ez a törekvés is a világnézet szerves része, ám „eredendően nem semleges, hanem nagyon is érdekelt, minthogy szüntelenül érdeklődik és mozgásban van: kérdez, kutat, ítél és választ. A szellem folyamatosan világnézetet képez és az általa alkotott világnézetre folyamatosan reflektál. Semlegessége legfőképpen azt jelenti, hogy meghalad minden részlegest – de mindig valamilyen konkrét világnézetben tartózkodik. Nem belezárva, mint valami palackba, hanem szellemi bennelét módján: reflektálva és ezáltal meghaladva egy lehetséges másik világnézet irányába”.²⁶

A világnézet végeredményben, mint végső értékelő állásfoglalás azon túl, hogy a világban való tájékozódásban eligazít, a legátfogóbb jellemképző, személyiség- és közösségformáló erő, mivel az egyént (gondolunk itt arra, hogy az egyén értelme, akarata és érzelmi élete mintegy beáll a végső érték szolgálatába) és a közösséget is egy irányba, egy végső cél felé mozgatja. Így a világnézet, mint végső értékmérő, az abszolútnak hitt, vallott és tudott legfőbb (m)értékhez feltétlenül és mégis szabadon odakötő szellemi adottság.²⁷ Különböző világnézeteket hordozhat a kultúra, melyeket őriz és átad egyik nemzedék a másiknak, illetve híveket igyekszik toborozni adott világnézet számára.

2.3. A világnézet és a tudomány kapcsolata

A világnézet és a tudomány kapcsolatát vizsgálva két dolgot kell tisztáznunk: 1) Hogyan tekint a világnézet a tudományra: A tudomány jelentőségét a világnézet sem nem tagadja, sem nem mellőzi, hiszen összeköti őket az ember igazságigénye.

²¹ SCHÜTZ Antal: *A bölcselet elemei*. SZIT, Budapest, 1944. 238.

²² Uo. 238.

²³ Uo. 239.

²⁴ Egy-egy világnézet uralkodóvá válva vagy megmarad szolgálónak, s meggyőzéssel próbál híveket szerezni magának, vagy despotikussá válik, amikor a saját értelmezését és világfelfogását kizárólagossá teszi és üldözi a más felfogásokat, illetve azoknak képviselőit. Nagyon találóak Szulovszky János vonatkozó megfontolásai, aki azt állítja a cuius regio eius religio elvét parafrázálva állítja a cuius potestas eius interpretatio, illetve a cuius interpretatio, eius potestas elveit. Vö. SZULOVSKY János: *Vallás – világnézet – tudomány. A keresztény tudományos értelmezési keret létjogosultsága*. Magyar Vallástudományi Társaság - L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2018. 179.

²⁵ NOSZLOPI (1937) 191.

²⁶ Idézi SZULOVSKY (2018) 31.

²⁷ HORVÁTH Sándor: A bünszeny. *Theologia*, 1944/3. 210-214.

Míg a tudomány „merőben igazság-megállapító és igazság-mérlegelő eszműveletekkel igyekszik célja felé; elve és lelke a kutatás”, addig „a világnézet (...) eligazodást keres a mindenségben; nem akarja és nem tudja megvárni a soha le nem záruló kutató tevékenységnek sokszor amúgy is átmeneti és bizonytalan eredményeit. Nem kutatni akar, hanem látni, eligazodni; s ezért, jóllehet elvben nem kapcsolja ki az elméleti tevékenységet, ám elsőbbségben részesíti a valóság megragadásának más eszközeit. Nemcsak a kutatóktól tanul, hanem a látóktól is, sőt elsősorban tőlük; azoktól, akik a lángelmének vagy a karizmás lelkületnek szemével mélyebben néztek bele a lét összefüggéseibe, és ha mindjárt sejtésszerűen, mégis átfogó tekintettel látták és mutatták meg azt a csillagot, mely felé a lét halad. A világnézet tehát elismeri az elme mellett a sejtő, ösztönszerűen megérző, művészi, zseniális látó-érzék illetékességét. Ahol az elmélő még mérlegel, függőben tart, ott a cselekvő egy érzelmi vagy akarati gesztussal biztos állásfoglalást szerez. Hisz eligazodást keres, cselekedni akar; és itt nem segít rajta a tudománynak természetszerű kísérője, az elméleti tétovaság. Ezért döntő ismeretforrása az egyénfölötti tekintély jellegű útmutatás, mely a múltból jön és a történeti beválás erejével, sőt felülről jövő bölcsességként kínálkozik fel. Ezért a világnézet kiváltképpen egyén-fölötti, szociális jellegű alakulat. Világnézetet az ember nem alkot, hanem keres; a tudományt én ragadom meg, a világnézet engem fog meg. S ezért egészen más is az ereje és hatása, mint a tudománynak. A tudomány kijelent és tanít, a világnézet parancsol és eligazít. A világnézet az egész embert akarja befogni, erőivel és ambícióival együtt; tud nyugtatni és fölkavarni, boldogítani és megszenvedtetni; de mindenképpen élet- és világalakító erő, mert az életszülő mélységekben fakad”.²⁸ A világnézet és a tudomány közti szoros kapcsolatot jelzi az is, hogy a világnézet mindig egy világgépre támaszkodik, aminek megalkotásában és módosításában a tudománynak van nagy szerepe. Természetesen, magának a világnézetnek is ésszerűnek, ésszel igazolhatónak kell lennie. Ez közelebről azt is jelenti, hogy „ami tudományosan tarthatatlan, nem foglalhat ésszerűen helyet a világgépben, tehát az ésszerű világnézetben sem. Ezért a tudomány igényelhet benne kritikai szerepet, de csakis illetékessége területén. Nem szabad ugyanis szem elől téveszteni, hogy a világnézet kialakulásának legmélyebb gyökerei nem tudományos, hanem vallási jellegűek és a világnézet választásában szintén nem tudományos megfontolások viszik a döntő szerepet. Hogy ki milyen világnézetet választ, elsősorban azon fordul, milyen történeti és szociális miliőbe születik bele, milyen (...) nemzethez tartozik, milyen a karakterológiai jelleme”.²⁹ 2) Hogyan tekint mármost a tudomány a világnézetre: „A tudomány a világnézettől állandóan kap föladatokat. A világnézetben sürgetés és indítás van arra, hogy meglátásai érvényesüljenek a lét egész területén. Tehát tételei, eszményei, követelései megvalósulásuk útján előbb-utóbb beleütköznek a tudományba is és elutasíthatatlanul együttműködésre szólítják”.³⁰

Katolikus szempontból a tudomány és a világnézet sohasem voltak összeférhetetlenek.³¹ Hol az egyik, hol pedig a másik hat termékenyítőbb módon a másikra, ám egymást kioltani nem tudják (ha erre törekszenek, mindketten kárát látják). A legpozitívabb módon művelt tudományokban is szükségképp van világnézeti elem, s a világnézet is elfogadott tényekre, tudományosan megalapozott világgépre támaszkodik.³²

²⁸ SCHÜTZ (1944) i.m. 239-240.

²⁹ SCHÜTZ (1944) i.m. 241. Ne feledjük, a tudományos racionalitásnak is megvannak a maga határai. Erről bővebben lásd: CSÁNYI Vilmos: A racionalitás korlátai. In Csányi Vilmos: *Van ott valaki?* Typotex, Budapest, 2010. 211-219. és DÜRR Hans Peter: *A tudomány határai. Hasonlatok és szóképek a tudomány világában.* Kairosz Kiadó, Budapest, 2011. Egy másik szempontból szemlélve a dolgot a tudományok képtelenek valóság egészére rákérdezni, mivel empirikusak, tematikusan redukáltak és módszeresen elvontak. Vö. ANZENBACHER Arno: *Bevezetés a filozófiába.* Herder, Budapest, 1993. 26-29.

³⁰ SCHÜTZ (1944) i.m. 242.

³¹ TÓTH József: *A katolikus egyetemi gondolat* (Az Egri Érseki Jogakadémia Értekezéseinek Tára 13.). Eger, 1943. 13-17.

³² Söt, Csányi Vilmos a tudományokat egyenesen nyitott, szabályozott hiedelemrendszereknek tekinti. Vö. CSÁNYI (2010) i.m. 243-247.

Ma már a tárgyilagos szaktudomány is ráébredt a határaitra, s a bölcselet és a vallás teoretikusai is tudják, hogy a tudományos világnézetet, paradigmákat nem lehet semmibe venni. Azaz egymással termékeny párbeszédre hivatottak, mindazonáltal a világnézeti értékelés helyezi el a tudományos ismereteket az egészben, illetve jelöli ki a tudomány feladatait. Ezért óhatatlanul övé a vezérszerep.

Az igazi tudós ember tehát egyszerre foglalkozik a résszel és az egészszel, hiszen egyszerre gondolja, bővíti tudását és világnézetét (katolikus hitét). Josef Pieper szavaival élve „a filozófus az egészszel foglalkozik. Ezzel függ össze kétféle kritikai magatartás. A kritikus beállítottság a tudományban azt jelenti, hogy semmit se engedjünk át, amit nem vizsgáltunk meg. A filozófiában és a hitben, ahol mindig az egészről van szó, azt jelenti, hogy semmit se hagyjunk ki. Akkor sem, ha egzaktnak talán nem is ragadható meg”.³³

2.4. A világnézet és a vallás kapcsolata

A világnézet (bár nem szükségképp jelentkezik konkrét vallás formájában), mint meggyőződés tulajdonképpen személyes (hit)vallásként funkcionál, s az embert teljes egészében a vallott legfőbb érték szolgálatába állítja, hiszen az ember a vallott legfőbb érték szemével lát, szívével érez és mintegy annak a kezével cselekszik. Ma szívesen nevezik a szakemberek a világnézetet, a vallásosságot, a személyes értékrendet spiritualitásnak. Úgy látják, hogy az így értett spiritualitás és vallásosság átfogó jellemzője a személyiségnek, mely a személyiség a többi jelentős dimenzióival (kognitív, érzelmi/motivációs, társas) szoros kölcsönhatásban fejlődik és működik.³⁴

Schütz Antal kitűnő tipológiáját fogalmazta meg az ember által választható (vagy talán helyesebben az embert meghívó, az ember által megcsodált) legfőbb értékeknek, s így a vallásoknak. Szerinte ahhoz, hogy valódi vallási magatartás jöjjön létre, az embernek legalább homályosan, sejtésszerűen meg kell győződnie arról, hogy van felsőbb, titokzatos, szent hatalom (személy), melytől ő és a világ gyökeresen függ, mely az ő útjait és a világ sorsát befolyásolni és irányítani tudja. Más szóval egy világfölötti hatalom személyessége, a személyes Isten hite minden igazi vallásosságnak alapfeltétele. Ahol a vallási magatartás nem személyes Istenhez igazodik, de megmarad az a sajátossága, hogy tapasztalaton túli, transzcendens valamit ismer el, mint a létnek, kivált az emberlétnek értelmét, célját és irányítóját, ott csak analóg értelemben vett vallásról beszélhetünk. Ilyen elsősorban a panteisták vallásossága. Még lejjebb állnak a vallások lépcsőzetén mindazok, kik a világegyetem és az élet törvényszerűségét vagy összefüggését, avagy az emberiség haladását, az államot, nemzetet, fajt tekintik ilyen felső lénynek. Ezek az álvallások. Vannak aztán, akik egy kulturális programtól vagy a gazdasági rend megváltoztatásától (szocialisták), a vegetarianizmustól, spiritizmustól, a tudománytól (szcientizmus), stb. várják minden baj orvoslását, és benne látják életük célját. Ezek a pótvallások. Megtörténhet végül az is, hogy a vallási magatartást jellemző áldozatosság már csak abban éli ki magát, hogy hadat üzen minden vallásnak. Ez a negatív vallás, amilyen volt például a bolsevista ateizmus,³⁵ illetve ma a sátánizmus, de talán nem tévedünk, ha ide soroljuk a poszthumanizmust, a New Age-t, a sok pszichologizmussal kevert jólléti ökovallásokat.

Láthatjuk, hogy minél messzebb kerülünk a személyes Abszolútumtól, annál nagyobb lesz az emberi személyiség torzulása és a világ torzítása. Vagyis nem mindegy, hogy miképp alakul a személyes végső állásfoglalásunk.

³³ PIEPER (1974) 304.

³⁴ HORVÁTH-SZABÓ Katalin: *Vallás és emberi magatartás*. PPKE BTK, Piliscsaba, 2007. 7 és 19.

³⁵ SCHÜTZ Antal: *Dogmatika I.* SZIT, Budapest, 1937. 4.

Ezért a nagy kérdés mégis csak az, hogy van-e igaz világnézet, van-e igaz vallás, azaz olyan emberi állásfoglalás (olyan világnézet, melyre az ember igent mond, vagyis aláveti önmagát annak értékrendjének), mely helyesen jelöli ki, helyes távlatba helyezi az ének önmagához, embertársához, a világhoz és az istenséghez való viszonyát. S a dolog természetéből eredően ez a vallás, illetve ez a világnézet elvileg csak egy lehet.³⁶

2.5. A katolicitás világszemlélete és aktualitása

A katolikus Egyház vezetői mindig szívesen idézik elődeik gondolatait, hiszen az egy hit már előttük is különböző módokon nyilvánult meg hitelesen. A pápák e folytonosság tanúi. A keresztény tudósok, ennek mintegy analógiájára, szintén hasonló hagyomány folytatói, tanúi. A katolikus tudósok megbecsülik elődeik útkeresését, meglátásait. Azzal az adottsággal együtt, hogy a fejlődés törvénye megköveteli az újabb körülményeknek és az újabb tapasztalatoknak beépítését a problématudatba.³⁷

A továbbiakban egy protestáns és egy katolikus gondolkodó meglátásait hozzuk. Megítélésünk szerint olyan nagyszerű szintézist alkottak, amit ma sem tudunk, legalábbis én nem tudok felülmúlni. Ezért a tőlük vett hosszabb idézés. Egyrészt ismét Halasy-Nagy Józseftől kölcsönzünk néhány gondolatot, másrészt a szintén említett Schütz Antal felfogását hozzuk. A két nagy tudós gondolatai önmagukért beszélnek, s rávilágítanak a keresztény életérzés, világfelfogás és cselekvés örök (időtálló) aktualitására.

A neves református szerző leszögezi, hogy „az európai világnézet a kereszténység származéka. Gyökerei belőle szívják életerejüket, s ebben a kereszténységben, mint történelmi képződményben zsidóság, görögség és rómaiság is benne él”.³⁸ Második megállapítása a kereszténység alaptételét deklarálja, miszerint „a világ rendje Isten rendje, s benne az ember Isten képére és hasonlatosságára teremtett lény. Mivolta ennél fogva az isteneszme által világosodik meg: az ember megértéséhez Isten ismeretén keresztül vezet az út. S a mi Istenünk minden más vallás istenétől abban különbözik, hogy a legteljesebb fokon személyes lény, és személyességénél fogva határozott erkölcsi lény. Nem halhatatlanná tett ember, akinek műve a világ, s aki a maga fényét adja teremtményeinek. Nem ködös fogalom, se nem zavaros összevisszaság, mint sok Keleten tisztelt istenség, hanem a kinyilatkoztatás által ismeretes valóság, akinek akarata sem titok az ember előtt. Bármily sötétbe van burkolva körülöttünk a világ, Isten csupa fény, világosság, szellemi Nap, aki felé állandóan tájékozódhat az ember. A feléje közeledés útja az erkölcsi élet. (...) A keresztényt tehát az a hit élteti, hogy egy értelmes és csodálatos műnek: a teremtésnek szükséges részese. A világban való léte ennél fogva nem fölösleges és céltalan valami, mert nélküle csonka és hiányos lenne a mindenség. Ezen az alapon felelősnek érzi és tudja magát mindazért, amit gondol és cselekszik”.³⁹ A keresztény istenség továbbá minden népet egyformán, ugyanazon programmal hív magához. Ez az Isten azután „nem bosszúállással fenyeget, hanem megbocsátó szeretetet kínál. Nem a távol jövő ködében csillogtatja föl a Messiás eljövételét, hanem beteljesedett ígéret gyanánt, mint a bűnök bocsánatát, Isten és ember kiengesztelődésének kezését mutatja föl. Nem földi hatalmat, hanem mennyei boldogságot és örök életet ígér a benne hívőnek, s mindenkit egy nagy mű építésére: Isten országának munkálására hív el. Ezért a keresztény embernek hivatása van. (...) A teremtett világ formálásában Isten elhívott munkatársa, akit éppen ezért a világban kiváltságos szerep és minden egyéb teremtmény fölé emelkedő méltóság illet meg”.⁴⁰ Kijelenthetjük, hogy a keresztények istene az *egyetlen* Isten, aki ezért nem harcolhat más

³⁶ A helyes távlatról, vagyis a se túl közel, se túl távol kritikus pontjáról bővebben lásd: PAULER Ákos: *Bevezetés a filozófiába*. Danubia Kiadása, Budapest, 1933 (reprint kiadás). 18.

³⁷ HORVÁTH Sándor: *Örök eszmék és eszmei javak Szent Tamásnál. Bölcséleti és hittudományi tanulmányok*. SZIT, Budapest, 1944. 263.

³⁸ HALASY-NAGY (1938) i.m. 48.

³⁹ Uo. 48-49.

⁴⁰ Uo. 49.

istenekkel. Tulajdonképp „jóságának túlradása teremteti vele a világot, s benne az embert, akit irigység nélkül a maga képére és hasonlatosságára formál. Nem szolgává, hanem szabaddá teszi, aki egymaga van hivatva dönteni, hogy a jó vagy a rossz irányában akar-e haladni. (...) A kereszténység Istene senkit sem kényszerít a maga szolgálatára. Nem, mert ízig-vérig erkölcsi lény, aki ennek megfelelően erkölcsi közösséget teremt: nem kényszerrel, hanem az értékesség vonzásával szabad akaratból kívánja megnyerni az embert céljainak munkálására. Innen van, hogy ez isteneszme nyomában az ember isteni elhivatásának tudata és egy minden más moráltól különböző úgynevezett keresztény erkölcsiség eszméje árad el azon az emberi közösségen, melyet ez kovácsol össze és tömörít egységbe. Ez az erkölcsi közösség végtelen növekedésre képes, hiszen nem egy törzs, nem egy nép a hordozója, hanem minden jóakarátú ember, aki bárhol a világon önkéntesen magára veszi ennek az erkölcsi világnak szolgálatát. Hihetetlen sikerének, a lelkeken nyert diadalának éppen ez az egyetemessége, a katolicitása az oka: a kereszténység magába tudott szívni és meg tudott őrizni minden oly mozgalmat és eszmeáramlatot, mely isten- és emberideáljával és erkölcsi világfelfogásával nem ellenkezett. Így szívta föl a zsidó messianizmust, de nem ködös ígéreteként, hanem mint beteljesedett reménységet; - így a hellén metafizikát és a római hatalmi akaratot, hogy velük és rajtuk egy új szellemi alakulatot teremtsen: Európát. (...) A kereszténység tehát Európának nemcsak hitet adott, hanem világnézetet és erkölcsiséget is. Magas célokat tűzött cselekvése elébe, s ezzel értelmet nyert az ember élete és munkája. Tőle kapta a valóságnak is egy olyan magyarázatát, melyben maradék és ellentmondás nélkül fonódott egybe a természet és a természetfölötti világ, szellem és anyag, lélek és test. A természetfölötti ott munkált a természetben, a szellem az anyagban és a lélek a testben. Az ember két világ határán állónak tudta magát, s összekötő kapocs volt köztük, mert önmagában egyesítette konkrét alakban a lét immanens és transzcendens elveit egyaránt. A homo realis (seu existentialis) önmagában megtalálta a lét megértéséhez az utat, mert a természetes és természetfölötti felé egyaránt voltak kapcsolatai”.⁴¹

Halasy-Nagy József épp arra a végzetes hiányra mutat rá ma is, hogy ha nem osztjuk ama integrális (holisztikus) vallási-világnézeti látásmódot, melyet a kereszténység hozott az emberiség számára, akkor összességében mégis súlyos visszafejlődés következik be az emberiség életében. Nevezhetjük a pillanatnyi látványos tudományos eredményeket, illetve a társadalmi haladást az evolúcióbíológusok szóhasználatával megszaladási jelenségnek, vagyis olyan egyeduralkodó viselkedésmintának, társadalmi vívmányoknak, melyek ma szinte ellenállhatatlan módon meghatározzák mind az egyéni, mind pedig a társadalmi tudatot, ám holnap civilizációk és kultúrák pillanatszerű sírásójává lesznek.

Schütz Antal szerint a katolikus világnézetet alapvetően három dolog jellemzi: a természetfölöttiség, a tekintély jelleg és a hagyományosság. Mind olyan kategóriák ezek, melyek pusztán hallatán manapság már olyan érzés ébredhet bennünk, hogy ennél életidegenebbet nem is mondhatna nekünk a neves szerző, s el innen, másutt kell keresni az igazságot. Mégis ezek azok a kategóriák, melyek hitünk foglatát, reményünk szilárdságát és szeretetünk fő kötődéseit jelzik. Mert, ha egy eszme igazságában hiszünk, az óhatatlanul tekintély lesz a számunkra, s ha megtaláljuk a múltban felbukkanását, azt a hagyomány kincseiként értékeljük. Lássuk röviden, hogy mit jelentenek ezek a valóságok a katolikus világfelfogásban!

A természetfeletti jelleg jelenti mindazt, amit a nekünk magát kinyilatkoztató Isten ad és mond számunkra. Olyat, ami saját erőfeszítéseinkből nem adatik: a) tudást, mely több mint tudomány és bölcsélet, tehát titok (misztérium) is, úgymint Szentháromság, Istenember, eredeti bűn és megváltás, Egyház és szakramentum. b) Erőt, mely több mint erőlködés és tulajdon akarás, tehát kegyelem. c) olyan történelemszemléletet ad, mely szerint ez a világ – minden látszat ellenére - Isten országa és Istennek az emberek között való lakása. Sajátos látásmód, mintegy Isten szeme a katolikus világnézet, hiszen Isten Krisztusban nekünk adta látását, melyben ezért minden nézőpont kellő időben és módon szerephez jut.

⁴¹ Uo. 50-51.

Krisztus szeme a legtárgyilagosabb és a szemlélt tárgy, személy sajátosságait a lehető legmesszebbmenőbben figyelembe vevő szem. A katolikus ember és Egyház tehát nem tart magától idegennek eleve semmiféle nézőpontot és semmiféle néznievalót. Ugyanakkor e látás nem enged a szélsőségeknek, se fideizmusnak, se szupernaturalizmusnak, mely nem látja a földet az Égtől, illetve a naturalizmusnak is útját állja, ami akár racionalista vagy materialista köntösbe bújzik is, de egyaránt nem akarja látni a földtől az Eget.

A tekintély-jelleg azt kívánja tudatosítani bennünk, hogy a hitünk igazság, mely akkor ajándékoz meg valódi szabadsággal minket, ha feltétlenül hozzá kötjük magunkat. Krisztus Egyházára bízta örökségét, mely annak hűséges sáfáraként dogmákat, erkölcsi szabályokat, liturgiát és kánonokat alkot, felkínálja a kegyelem szentségi és egyéb forrásait; röviden az ember által élhető teljes élet rendjét nemcsak megfogalmazza, de abba be is vezeti, abban mintegy élteni az embert. A tekintély így őrzi meg a teljes örökséget, megmutatva a mindenkori jelenben való aktualizálásának módjait, lehetőségeit. Így őrzi az egyházi tekintély Krisztusnak a szemét, s próbálja e szemekkel nézni és láttatni a mindenkori történelmi jelent. Ennek ellentéte a szubjektivistá világnézés, mely mindent csak a maga szemével akar látni. Innen ered minden önfajúság, hiúság, önkény, szeszély, pártoskodás, elfogultság, káros szenvedély, és állhatatlanság. Ez a tárgyilagosságra (ontológiai realizmusra) törekvés és az események mélyére, értelmére nézni tudás és akarás jellemzi a katolicitást, mely mindent alaposan megvizsgál, mi útjába kerül, s amiben önmagát felismeri, azt magáénak tudja. Ezért a katolikus tudós minden felfogású szellemi partnerének gondolatait, írását alaposan tanulmányozza, keresve és meg is találva benne az igazságnak és az esetleges tévedésnek magvait, csíráit.

A katolikus vallás hagyományszerűsége végül ezt jelenti: Míg a természetfelettség megnyitja horizontunkat a magasság és a mélység irányában, a tekintélyjelleg a szélesség biztos alapját teríti alá, addig a hagyomány tisztelete a hosszúság vonalába állítja tekintetünket: előre és hátra, a múltba és a jövőbe. A hagyományban mintegy föltámad a múlt és beleszól a jelenbe. A hagyomány is egykor eleven jelen volt, s megtestesítői a maguk korának nagy látói voltak. Nem kell tehát mindent újra kezdenünk. A katolikus hagyományosság tehát élő és elevenítő folyamatosság; igaz, csak azoknak, akik valóban utánajárnak az eseményeknek, s ezért meglátják e hagyomány forrását, a mindent látó és alakító örök Bölcsességet. Ez az élő hagyomány abban segít minket, hogy mindent a maga helyén lássunk, és mindent a maga értékének megfelelően kezeljünk.

Összefoglalva, míg a természetfelettség (mely nem dogmatizmus) a transzcendens és immanens, a tekintélyszerűség (mely nem tekintélyelvűség!) a szubjektív és objektív, addig a hagyományszerűség (mely nem konzervativizmus) az örökkévaló és az időbeli mozzanatokat egészíti ki, s ezáltal biztosítja a világ kellően plasztikus látását, jelöli ki a megfelelő cselekvés módját, irányát is. Ez a látás nem adatik automatikusan, sőt, aki megkapta a hit látását, annak is minden erejét meg kell feszítenie, hogy élessé, kellően áttekintővé legyen látása, övé is legyen mindinkább Krisztus lelkülete. A földön ennek a lelkületnek bírása adja az emberi méltóság betetőződését, teljességét.⁴²

A természetfölötti látás tehát abban segít bennünket, hogy helyesebben lássuk a természet határait. A tekintély-jelleg pedig megtart bennünket a már megismert igazságok vonzáskörében, nem engedi azokat kicsúszni a mindenkori tudományos probléma-tudatból és a mindennapi életből. Végül a hagyomány megbecsülése arra emlékezteti minden kor emberét, hogy az ismeret megszerzése nem vele kezdődött, s nem is zárul le vele. A történelmi múlt lebecsülése, illetve megvetése nagy önhiúság jele, és sok egyéni és társadalmi tragédia előkészítője.

A fentiek alapján joggal állíthatjuk, hogy a katolikus életérzés, világszemlélet és cselekedni vágyás végeredményben egyedülálló mátrixa és inspirálója egy valóban holisztikus tudomány-eszménynek; egy olyan ideálnak, amelynek követése, megközelítése nyomán a tudomány áldássá válik akár az egyén, akár a nemzet, akár az emberiség életében, mert általa is az ember szolgálója

⁴² SCHÜTZ Antal: Katolikus világnézés. In SCHÜTZ Antal: *Őrség. Korkérdések és tájékozódások*. SZIT, Budapest, 1936. 46-61.

marad az örök értékeknek. Megjegyezzük ugyanakkor, hogy e tudomány-eszmény bár mindig aktuális, nem mindig népszerű, azaz nem minden kor fedezi fel benne az igazi értéket. Az ideológiával átítatott, vagy a redukcionista tudomány-eszmények ellenben sokszor igen népszerűek, ám biztos, hogy csekélyebb a valódi értéket létrehozni tudó aktualitásuk. Mindezzel azt is állítjuk, hogy létezhetnek más, nem keresztény talajból táplálkozó tudományos hihetőségi rendszerek is. Ezekkel a keresztény ihletésű tudományos felfogások értelmes párbeszédbe kívánnak bocsátkozni (ha lehet), s nem kívánják maguknak kisajátítani a tudományosság kritériumainak megállapítását. A keresztény világnézeti alapon tájékozódó tudományos eszmény, mint minden ilyen eszmény totalizáló, de nem totalitárius.⁴³

2.6. A tudomány a nevelés, az emberré fejlesztés szolgálatában

A fentiekben sokat hallottunk a tudományról és annak fontosságáról. Most feltesszük a kérdést: Miért is törekszünk a tudásra, a tudományra? Az ismeret vágya ott van bennünk, ám a kérdés az, hogy mi célt szolgál e vágyunk? A tudomány hatalom is, jóra és rosszra egyaránt használható. A tudás, miután megszereztük, egyfajta eszközzé válik a kezünkben; így eszköze lehet önzésünknek, hatalomvágyunknak is. Kezdünk erre ráeszmélni, amikor látjuk, hogy a sötét triád emberei, vagyis a machiavellisták, a pszichopaták és a nárcisztikus személyiségek kezében milyen brutálissá válik a tudás fegyvere.⁴⁴

Mi katolikusok elsősorban azért oktatunk és kutatunk, hogy az ember birtokba vehesse méltóságát, megtalálva hivatását és küldetését érett személyiséggé váljon; olyanná, aki valóban, ontológiailag és pszichésen egyaránt az Isten képe mása. A tudomány művelése is arra tanít minket, hogy akár a természetet, az emberi szívet, az embertársat és az Istent is tisztelni és szeretni tudjuk.

Emberségünk kibontakoztatásában a tudás megszerzése lényegi elem. Ám a tudás több mint tudni valamit. A megtanult ismereteknek be kell épülnie a személyiségünkbe, s ezt a folyamatot, asszimilációt nevezhetjük művelődésnek, ami több tehát, mint megtanulni valamit. Ugyanis amit tanulás révén sajátítottunk el, azt „elfelejthetjük, de az egyszer megszerzett műveltség megmarad akkor is, ha feledésbe mentek azok az eszközök, melyek segítségével megszereztük. Az ismeretek birtokunk, műveltségünk ellenben ezenfelül személyiségünk alkotórésze, szellemi habitus is”.⁴⁵ A műveltségünk tulajdonképp az értékrendünk, a világnézetünk, a hitvallásunk.

A műveltség tehát „más, mint a tanultság. Ez szorgalommal és technikával megszerzhető. De az igazán művelt embert éppen az jellemzi, hogy olyanra is képes, amit könyvekből nem lehet megtanulni. Lehet valaki művelt és nem tanult; és viszont lehet valaki tanult és nem okvetlen művelt”.⁴⁶ Könnyebb tehát tanulni, képzettnek, mai szóval jól informáltnak lenni, mint valóban az ismereteinket asszimilálva, a személyiségünkben gazdagodni, vagyis mind feljebb lépni az ismeretek említett piramisán.⁴⁷ Nagyszerűen foglalja össze az ismeretszerzéssel kapcsolatos helyes és helytelen magatartást, és motívumait Szent Bernát: „Egyesek azért tanulnak, hogy sok érdekeset megtudjanak s ez a kíváncsiság; mások, hogy a tudományból anyagi előnyt húzzanak s

⁴³ Úgy tűnik, hogy Magyarországon még ma is érezhető a tudományok bizonyos területein olyan tendencia, ami szerint a keresztény talajon állva nem lehet helye és létjogosultsága a keresztény világnézet szerinti tudományos interpretációnak. Vö. SZULOVSKY (2018) 141.

⁴⁴ Erről bővebben lásd: LASH Christopher: *Az önimádat társadalma*. Európa Kiadó, Budapest, 1984.; BERCZKEI Tamás: *Machiavellizmus a megtévesztés pszichológiája*. Typotex, Budapest, 2016.; HARE Robert: *Kímélet nélkül. A köztünk élő pszichopaták sokkoló világa*. Háttér Kiadó, Budapest, 2011.; KEKES John: *A gonoszság gyökerei*. Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2007.

⁴⁵ WILLMANN Otto: *Didaktika. A művelődés és oktatás elmélete I*. Kath. Középiszkolai Tanáregyesület Kiadása, Budapest, 1917. 46.

⁴⁶ SCHÜTZ Antal: A papi műveltség mélyítése. *Papi Lelkiség*, 1944/47. 76.

⁴⁷ Megjegyezzük, hogy Wacha Imre a tudásnak öt szintjét különbözteti meg: Van 1. a passzív tudás, 2. a felismerő tudás, 3. a reprodukív tudás, 4. az aktív tudás és 5. az alkotó tudás. Vö. WACHA Imre: *A korszerű retorika alapjai I*. Szemimpex Kiadó, Budapest, 1994. 168-171. A műveltség tehát főleg az alkotó tudást jelenti.

ez a kapzsiság. Ismét mások, hogy kitűnjenek s ez a hiúság; mások, hogy előkészítsék az utat méltóságokba, magas állásokba s ez a becsvágy; mások, hogy képzetek legyenek s ez okosság; végül vannak, akik azért tanulnak, hogy embertársaiknak tudásukkal használjanak s ez a tanulás: szeretet”.⁴⁸

A tudást és a műveltséget, amit az előző korok felhalmoztak, nem automatikusan sajátítjuk el, hanem a tanítói autoritás jótékony érvényesülése révén. Vagyis a diáknak hinnie kell a mesterében, a mesternek a diákjában.

2.6.1. A tudományok művelésének módjai

A tudományokat meglátásunk szerint alapvetően négyféle módon lehet művelni: 1. A már rendelkezésünkre álló ismeretek rendszerezéseként, egyre átfogóbb elméletekbe, modellekbe rendezéseként. Ez főleg a tudós feladata. 2. Új ismeretek felkutatása, melyhez segítséget ad az adott világkép, a problématudat alapos ismerete. A tudományt így főleg a kutató műveli. 3. A tudás átadásának, mind érthetőbb közlésének szükséglete is a tudomány műveléséhez tartozik. Aki ebből a szempontból közelíti meg a tudományos ismereteket, a tanár és az ismeretterjesztő; megkönnyítve így az ismeretek megértését és birtokba vételét, nyomában a használat valós lehetőségével. Végül 4. a tudomány nevelői célzattal is művelhető, s ekkor az a fő szempont, hogy milyen erkölcsi értékkel van kapcsolatban a vizsgált ismeret, s a tudományát így művelő tudós a tanítványát a tudományos munka és az ismeretek alkalmazásának erkölcsi feltételeire és következményeire próbálja rávezetni. Ne felejtjük el, hogy a nevelés az egész személyiséget akarja fejleszteni, s fő célja az erkölcsi állapot létrehozása, vagyis a felelősen gondolkodni, érezni és cselekedni tudás kifejlesztése.⁴⁹

Úgy gondoljuk, hogy az egyetemi oktatóknak, s különösen is az egyetemi tanárnak a négy szempontot a saját személyiségében egyesítenie kell, vagyis egyszerre kell lennie tudósnak, kutatónak, tanárnak és pedagógusnak egyaránt. Erre még a későbbiekben vissza fogunk térni, amikor a katolikus egyetemi tanár feladatait boncolgatjuk.

2.7. A tudás és a személyiség fejlődésének kulcsa: tudás a legjobb lelkiismeret, lelkiismeret a legjobb tudás szerint

Az ismeretszerzés, a tudományos munka, ha művelődésként fogjuk fel, nemcsak amolyan észtorna tehát, hanem lényegi módon járul hozzá erkölcsi és vallási tudatunk, emberségünk gazdagodásához. S ebben a tudatformálásban különösen is lényeges szerepe van az értelemnek (az érzelmvilág és a vágyak, törekvések is meghatározóak). Igazat adunk ugyanis Várkonyi Hildebrandnak,⁵⁰ aki szerint az emberi élet legnagyobb boldogsága, ha személyiségünkben kiteljesedünk, azaz széppé, harmonikussá válik az egyéniségünk. Az ilyen egyéniség tudatában egység, igen sokszínű egység, sokféleképp kiegyensúlyozott egység van (unitas multiplex), melynek révén a személyiség különböző dimenzióit, elemeit belső szellemi kapcsolat fűzi egységbe. Mármost ennek az egyensúlynak, összhangnak és egységnek a megteremtésében igen fontos, talán legmeghatározóbb szerepe az értelemnek és a szabadságnak van. Éspedig azért - állítja Várkonyi -, mert az értelemnek központi helyzete van a személyiség egészében és annak szerkezetében. Sem érzelmi, sem akarati világunk magasrendűvé nem fejlődhet abban az esetben, ha az értelem fejletlen vagy alacsonyrendű marad. Az az értelem, amely a mélybe hatol, s megragadja a dolgok lényegeit és oksági kapcsolatait, illetve összefüggéseit, amely egyformán lebeg a szellem és az anyag világa fölött és ami főképpen az igazság szolgálatára van beállítva: nos

⁴⁸ FÉLEGYHÁZI József: A pap és a teológiai tanulmányok. *Papi Lelkiség*, 1943/44/1. 67.

⁴⁹ FINÁCZY Ernő: *Világnézet és nevelés. Tanulmányok*. In Kornis Gyula (szerk.): *Filozófiai Könyvtár* 8). Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedése, Budapest, 1925. 3.

⁵⁰ VÁRKONYI Hildebrand: A modern pszichológia tanítása a boldogság feltételeiről. *Katolikus Szemle*, 1936/11. 737-743.

ez az értelem valóban vezére és parancsolója az érzelmi és akaratil lelki szféráknak is. Azokat is mélyé és nemessé, szilárdná és alázatossá, következetessé és jóságossá tudja formálni. Ezért igazán mély érzelmi élet nem is lehetséges a felületes személyiségben – s igazi erkölcsiség sem lehetséges az értelemnek igazság-érzéke, igazságra törekvése, már-már szenvedélye nélkül. Általában minden szenvedélyben – a rosszakban is – paradox módon az értelem (a manipuláló, a racionalizáló, az ideologizáló, a részrehajló, a tagadó stb. értelem) nagyszabású uralma érvényesül. Viszont az értelemnek ez a kormányzó és központian motiváló szerepe nem érne semmit sem a személyi szabadság nélkül, mellyel elválaszthatatlanul egybefonódik. Csak a szabad belátás és az igazságnak ilyen felismerése ad valódi értést és tudást; ez gazdagítja, érleli a személyiséget.

Ha pedig a személyiség tartalmi mozzanatait vizsgáljuk, akkor ezen azokat az értékeket, eszményeket és eszméket értjük, melyekre a személyiség tevékenysége és életvezetése irányul. Ezeket az értékeket éppen az értelem és az érzület közös munkája fedi fel a személyiség számára és teszi őket előtte vonzóvá, kötelezővé, egyszóval: értékessé. Mindenképp hozzátartozik az igazi személyiség teljességéhez, hogy tudjon tisztelettel meghajolni az értékek világa és azok megtestesítője előtt. A tisztelet ugyanis a szellemnek olyan attitűdje, melyben meglátjuk a dolgok lényegének titkait és létezésük értékmélységeit, tehát valóban rokon az alázatossággal, a mindent tárgyilagosan látó s éppen azért sem nem felfuvalkodott, sem nem önlelkicsinylő életfelfogással. Az értékek tisztelete természetesen nem lehet kritikátlan, nem lehet vak; de az értelem kritikáját, vagyis az igazság mércéjének alkalmazását követnie kell a személyiség egész önátadásának a tiszteletben. És minél dúsabb egy személyiségnek az értéktartalma, minél több értéket tisztel és valósít meg önmagában s a körülötte levő világban, annál inkább bízhatunk benne. Az értéktartalom ugyanis bizalmat, tiszteletet, sőt szeretetet ébreszt a szemlélőben az ilyen személyiség iránt.

Az értelemben és az érzületben azonban még egy másik hatóerőt is megkülönböztethetünk: ez a lelkiismeret, amely egyfelől finom érzék az erkölcsi értékek fennállása és megvalósulásának feltételei iránt, másfelől bizonyos erkölcsi szükséglet kifejeződése, végül pedig az értelemnek közvetlen gyakorlati ítélete abban, ami az erkölcsi érték világában szabad vagy tiltott dolog. A lelkiismeret voltaképpen az erkölcsi érzület alapja, lehetősége, melyen a cselekvések egész világa nyugszik.

Ha most arra a kérdésre akarunk felelni, miképpen fedezi fel a személyiség az értékek világát és benne különösen az ő számára jelentős tisztelendő értékeket, kiépítve személyes világnézetét, akkor erre felelve két axiómát állíthatunk fel; az egyik: Tudás (ismeret) a legjobb lelkiismeretünk szerint, – a másik: lelkiismeret a legjobb tudás (ismeret) szerint. Ezeknek az axiómáknak a következetes érvényesítése kíméli meg a személyiséget az elfogultságtól, a fanatizmustól, az előítéllettől, a felületességtől, a kényelmességtől, a közömbösségtől, vagyis teszi a szó legigazabb értelmében alázatossá. Nem más ez, mint a léleknek (a személyes énközpontnak) lehető legbensőbb összeolvadása az igazságokkal és az értékekkel.

Minden igazi nevelés és tanítás ezt a célt szolgálja: a diák, az egyetemi hallgató, s egyáltalán a tudásra egyáltalán vágyó ember valódi kapcsolatba kerülhessen az említett igazságokkal és értékekkel, s azokat mind teljesebben énjébe fogadja. Így lesz az ember a szívével is látóvá és helyesen cselekvővé, vagyis szabadná.

3. Egyetem és katolikus egyetem

A tudás megszerzésének és rendszerezésének törekvése-szükséglete is megteremtette a történelem során a maga szakintézményeit. Az ókorban a különféle akadémiák, rétor iskolák, a középkorban az egyetemek lettek a tudás intézményes fellegetvái, ahol a kutatás és oktatás, illetve a személyiségfejlesztés (a tudóssá válás) a fő intézményes cél, s ennek érdekében társulnak az egyetem polgárai: kutatók, oktatók, hallgatók és alkalmazottak. Ma is az egyetem minősül a valóság kutatásának, az így nyert ismeret rendszerezésének és átadásának legmagasabb szintű helyének.

A fentebb említettek közül megsejthetjük, hogy az egyetemeket leginkább az különböztetheti meg egymástól, ha más tudományosmenyt választanak, illetve, ha eltérő bölcséleti, vallási értékrend köré gyűjtik ismereteiket. E választásnak komoly következményei vannak, mivel a választott értékrend szabja meg oktatási és kutatási irányait is. Mivel különböző világfelfogások értékelik, helyezik el az egészben a pozitív ismereteket, ebből úgy tűnik, hogy sokféle identitású egyetem alapítható. Az ember az értékrendjét és a tevékenységét a legjobb tudása és lelkiismerete szerint alakítja, ezért van legitimitása a világnézeti különbségeknek és az azok szerint működő egyetemeknek. Kijelenthetjük, hogy minden nagy vallásnak, kultúrának megvan a joga ahhoz, hogy a maga identitásának megfelelő egyetemet létesítsen és tartson fenn.⁵¹

Kérdezhetjük: Mikor lesz egy egyetem katolikussá? Jogilag természetesen akkor, ha az illetékes egyházi hatóság alapítja és működteti, illetve, ha ilyennek elismeri. Ténylegesen pedig akkor, ha ezzel együtt az oktatói és kutatói, illetve hallgatói valóban katolikus emberek, vagyis akik át vannak hatva a katolicitás szellemétől. Nem csak a maguk módján katolikusok, vagy vallásosak. Ezzel a világnézeti hozzáállással nem torzítják a tényeket és az eseményeket, hiszen a tudósok „sem egyszerűen a tényeket, eseményeket, exakt kutatások eredményeit adják elő, hanem mindezeket bírálják, jellemzik, megítélik és megbecsülik, érdemeik szerint méltatják, rendszerezik, belőlük elveket, következtetéseket vonnak le. A tények, az események, az exakt kutatások eredményei ugyanazok: de a tények bírálata, jellemzése, az azokra alapított elvek és következtetések, az azokból leszűrődő ítélet és világnézet, melyeknek foglalatában a tudomány igazságait a tudósok élénk adják, nagyon is különbözők, a legnagyobb ellentéteket mutatják föl. Bátran merem állítani, hogy a tudomány hasonló a szőlővesszőhöz: ugyanaz a fajta más talajban és más égalji viszonyok között más ízű és más zamatú bort terem”.⁵²

Nekünk katolikusoknak sem tilos tehát a tudományokkal foglalkoznunk, sőt „meg kell mutatnunk a világnak, hogy mi is tudunk a tudomány minden ágában dolgozni s hogy minden igaz tudomány megfér a mi hitünkkel. Meg kell mutatnunk, hogy nem féltjük a mi dogmáinkat (erkölcsi, jogi elveinket, az istentiszteletünket) sem a göröcsötől, sem a kémiai oldószerektől, sem a történelem megsárgult okleveleitől. (...) De hogy ezt teljes mértékben, teljes függetlenséggel és szabadsággal megtehessek, életszükséglet a katolikus egyetem, amely teret és alkalmat nyújt arra, hogy minden igaz katolikus tudós érvényesüljön, ahol írhat, kutathat, taníthat mindegyik anélkül, hogy katolikus meggyőződését rejtegetnie kellene”.⁵³

A katolikus egyetem léte egy adott társadalomban, főleg ott, ahol szép számmal élnek katolikusok, alapvető fontosságú tehát, aminek fenntartása ugyanakkor hatalmas áldozatokkal jár.⁵⁴ Természetesen örvendetes lenne, ha minden tudományág képviseltethetné magát egy katolikus egyetemen, ám ehhez sokszor az anyagi források, és/vagy a katolikus tudósok hiányoznak. Meglepő Mihályfi Ákos száz évvel ezelőtti megjegyzése,⁵⁵ mely szerint az akkori Magyarországon nem volt elég katolikus értelmiségi ahhoz, hogy legyen a magyaroknak katolikus egyeteme.⁵⁶ Különösen fontos tehát az oktatók és kutatók kellő kiválasztása; s ez esetben „kettős kvalifikációt

⁵¹ A történeti tárgyyszerűség végett megjegyezzük, hogy a katolikus egyetem gondolata az újkorban azért fogalmazódott meg, mert a felvilágosodástól kezdve az egyetemeken egyre jobban kiszorították a katolikus gondolatot, s lettek az egyetemek a katolicitás felfogásával szöges ellentétben álló filozófiák és ideológiák szellemi központjai. Mivel a katolikus Egyháznak természetes és elsősorú szövetségese a tudomány, ezért vált szükségessé a katolikus hit alapján tájékozódó egyetem megalapítása.

⁵² MIHÁLYFI Ákos: *A katolikus egyetem kérdése hazánkban*. Stephaneum Nyomda R. T., Budapest, 1912. 255.

⁵³ Uo. 258.

⁵⁴ Megjegyezzük, hogy elvileg olyan országban is elképzelhető katolikus egyetem létesítése, ahol nem (vagy csak csekély számban) élnek katolikusok, illetve keresztények. Egy ilyen egyetem ott az evangelizáció sajátos útja-módja lehet, különösen akkor, ha az adott ország kormánya kívánja egy ilyen egyetem alapítását és működtetését. A felelős kormányok ugyanis keresik azokat az utakat és módokat, amelyek révén hatékonyan tudnak gondoskodni polgáraik jóllétéről, vagyis a közjóról. Egy ilyen komplex program része lehet a katolikus egyetem alapítása nem keresztény vagy épp poszt-keresztény, a konzum felfogástól megcsömörlött országokban.

⁵⁵ Ne felejtjük el, hogy Mihályfi Ákos, a hittudományi kar professzora, 1916-ban az akkori Pázmány Péter Tudományegyetem (mai ELTE) rektora volt.

⁵⁶ Uo. 285.

kell okvetlenül megkövetelnünk: az első, hogy bírjanak legalábbis oly fokú tudományos képzettséggel, aminővel az állami egyetem tanárai dicsekszenek; s a második elem nem kevésbé fontos, hogy töretlen hűségű, buzgó katolikusok legyenek. (...) Egyetemi ünnepélyek, szabályzatok, misék, prédikációk hasznosak ugyan: de az egyetemnek igazi katolicitást csak az ad, ha a (...) tanárok katolikus szellemben tanítanak, írnak és élnek”.⁵⁷

Csak ilyen feltételek között tudja áthatni ténylegesen a keresztény szellemiség az egész egyetemi életet, vagyis a tanítást, a kutatást és az egyetem egész közösségét egyaránt.⁵⁸ Hasonlóan fontos, hogy az állam is egyenértékűnek ismerje el az itt kiadott diplomákat, doktori fokozatokat a más állami egyetemeken kiadott diplomákkal. Ugyancsak nélkülözhetetlen feltétel, hogy az egyetem működésének anyagi feltételei tartósan biztosítottak legyenek.⁵⁹ Ma e két utóbbi szempontból igen kedvező körülmények között élünk, hiszen az állam elismeri diplomáinkat, s anyagilag is biztosítja működésünket. Ezért Magyarország parlamentjének és kormányának ezúton is köszönetet mondunk.

3.1. A katolikus egyetem tanárai

A katolikus egyetem létjogosultságának igazolása után először is essék néhány szó a katolikus egyetem tanárai és különösen is a professzorai étoszáról, hiszen ők a katolikus szellem fő hordozói. De mi módon válnak valóban a katolikus szellem másokat is inspiráló hordozóivá? Ehhez mindenképp először kell fejleszteniük személyiségüket, spiritualitásukat és szakmai felkészültségüket; vagy ahogy korábban jeleztük, egyszerre kell lenniük tudósoknak, kutatóknak, tanároknak és nevelőknek. Hogy ezt a küldetésüket teljesíthessék, valóban az igazság megismerésének, megélésének és közlésének vágya kell, hogy mozgassa őket. Ennek megfelelően állandóan keressék, miként lehet a tudomány újabb adatait jól beépíteni az elméletbe, illetve az elmélet hogyan illeszkedik a világképbe, továbbá a világnézetbe, s fordítva is tegyék meg ezt az utat: mire ösztönöz a tudományos világkép, mire irányítja helyesen a figyelmet a katolikus világnézet.⁶⁰ Érzékének kell lennie ahhoz, s ebben segíti katolikus identitása, hogy meglássa a tudás különböző szintjeinek (pozitív tudományok, bölcsélet, teológia, misztika) sajátos önállóságát, s mégis képes legyen szerves egészbe rendezni a kisebb egységeket. A tudomány művelése így válik az evangelizáció eszközévé, minden ideologikus felhang nélkül.

A tudományuk és személyiségük művelését továbbá hivatásuknak tekintsek, vagyis a benne található erkölcsi értéket szeressék feltétlenül, s azt szolgálják. Ennek legyen alárendelve a karrier, a megélhetés. A legfontosabb relacionális tőke: a felismert igazsághoz való feltétlen kötődés és ennek felszabadult kommunikációja. Ez a megismert és elismert igazság (bölcesség) legnagyobb paradoxona: midőn egyre inkább magához köt, annál inkább fel is szabadít. A szó legnemesebb értelmében csak így válhatnak példaképpé, olyan tekintéllyé, akik valóban magukhoz kívánják és tudják is emelni a rájuk bízottakat. Készek növendékeikért alászállani, s vinni őket az általuk ismert igazságok magasába. A tanítás és a nevelés nem interakció tanár és diák között abban az értelemben, hogy majd félúton találkozunk, azaz a tanár megalkuszik, s nem viszi ismeretei hegyére tanítványait. A tudás átadása nem piacosítható, az igazság csak belátható, fáradságos szellemi erőfeszítések gyümölcseként.⁶¹ Ennél fogva diák és tanár nem egyenrangúak, inkább afféle termékeny poláris ellentét feszül köztük. A tanár tehát merjen követelni, merjen komoly követelményeket támasztani tanítványaival szemben. A tanítványságra méltatlan az a hallgató, aki nem veszi komolyan a mester által megkövetelt fegyelmet.⁶²

⁵⁷ Uo. 264.

⁵⁸ ERRAZURIZ Carlos José: *La parola di Dio quale bene giuridico ecclesiale. Il munus docendi della Chiesa* (Subsidia Canonica 7). EDUSC, Roma, 2012. 113.

⁵⁹ MIHÁLYFI (1912) i.m. 268-269.

⁶⁰ Ez lenne a Schütz Antal által ajánlott holotetikus módszer. Vö. SCHÜTZ (1944) i.m. 157-158. és 502-503.

⁶¹ LÁNYI (2009) i.m. 211.

⁶² Megjegyezzük, hogy a diszciplína szó nemcsak a tudomány valamely ágát, hanem az adott tudomány birtokába jutásának fegyelmét is jelenti. Innen a latin discipulus szó is.

Ám a tanítás végére így és csakis így születik meg az egyébként vágyott egyenrangúság, ha a tanár valóban minden tudását átadta tanítványának, aki azt valóban asszimilálta, interiorizálta is; sőt, a tanítvány így tud majd a tanáránál is magasabbra lépni. Minden igazi pedagógus - és a katolikus egyetem professzorában meg kell lennie erőteljes módon a donum paedagogicum-nak - legnagyobb dicsősége, ha nemcsak van saját szellemi műhelye, melyben vannak tanítványai, de azok olyanok, akik képesek őt túlszárnyalni. Minden tanítvány legnagyobb büszkesége, ha kiváló tanítói voltak, akik megtanították őket az igazság tiszteletére és szeretetére, akikkel szemben ezért a kegyeletes hála érzése van a szívében. Nos, az ilyen felfogású tudós lesz iskolateremtő, akinek lesznek tanítványai, mert más dolog tanítani valakit, s más tanítvánnyá is fogadni. Az ilyen tudós személyiségből lesz nemzetnevelő is, akinek írásait az utókor is haszonnal forgatja. Akarjunk hát valami igazán maradandót alkotni!

Az egyetemi tanár igazi alkotásai a tanítványok mellett, vagy inkább a tanítványaival együtt a könyvei, az alkotásai. A szakma dolgában elsőrangú feladata, hogy olyan saját tankönyvet írjon, ami jobb, átfogóbb és könnyebben tanulható, mint a hazai és nemzetközi piac más hasonló témájú kötetei. Tankönyvét, amíg tudja, javítsa, fejlessze. Soha ne hagyja abba a kutatást, időnként új témájú kurzusokat hirdessen meg, s kötetben foglalja össze újabb kutatásai, kurzusai anyagát. De tartsa meg az egyensúlyt az oktatás-kutatás és a szakmai utazások (konferenciák) között. Aki csak konferenciázik, netán az idézettségi indexét kozmetikázza, illetve fő dolgának már csak a kapcsolati tőke kialakítását, fenntartását tekinti, vajon mikor olvas és töpreng el alaposan a szakma problématudatának alakulásán? A katolikus tudós szívesen és előítélet nélkül olvassa nem katolikusok írásait is, s azt keresi, mi az igazságnak magva bennük.

Természetesen, az egyetemi tanár sem izoláltan végzi munkáját, hanem a hazai és a külföldi katolikus és egyéb egyetemi kollégákkal együttműködve, hiszen a tudományos problématudatot a szakma egésze őrzi és fejleszti. Ezt a termékeny eszmecserét szolgálják az egyes egyetemek szellemi műhelyei, iskolái, a tudósok közti vitális dialógus fórumai a helyi, hazai és nemzetközi konferenciák, a tudományos folyóiratok és egyéb szakmai kiadványok.

Billy Graham-et, a neves prédikátort kérdezték egyszer, hogy ha már csak három éve maradna az életéből, mit csinálna? Azt válaszolta, hogy két évet a prédikációimra készülnék.⁶³ Egy egyetemi tanárnak ma is épp az elmélyüléshez, a maradandó tudományos teljesítményhez, embersége megőrzéséhez sokat kell tartózkodnia a dolgozószobája (laboratóriuma) és a kápolna, illetve a tanterem csendjében; óráit pontosan tartsa meg, mindig felkészült legyen. Amikor előad, ne kapjon ott helyet az öntetszelgés semmi formája. Halász Piusz ciszterci atya fogalmazása szerint az igazi tanár, mikor előad, szinte eltűnik, s közben megjelenik az előadott tárgy a maga elevenségében és gazdagságában.⁶⁴

Ha az egyetemi tanár így cselekszik, akkor előbb vagy utóbb vérbeli tudóssá lesz, olyan, aki egyesítenie tudja magában a szemléletes gondolkodásnak és fantáziának mélységeibe behatoló intuitív erejét, az elvont gondolkodásnak az absztrakció szárnyán magasba törő lendületét, s a nagy, átfogó egészekben való gondolkodni tudás képességét. Az ilyen elme éles: gyorsan megpillantja a különbségeket és mély is, mert hamar meglátja az egymástól elütő dolgok közt is a hasonlóságot. Ez az elme mindent elemeire bont és mégis egészben lát. Bár gyorsan és biztosan idézi fel tapasztalatait, nem bénítja önállóságát az emlékezet öröksége, mivel a meglévővel szemben teremtő szelleme egészen ismeretlen viszonyokat pillant meg, újat alkot.

⁶³ Idézi Borzási István. Vö. BORZÁSI István: *Homiletika. Az igehirdetés alapjai*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2008. 49.

⁶⁴ Halász Piusz atya így fogalmazta meg az igazi mester (egyetemi tanár) alakját: „Ismeri tudományát és tanítványai lelkét is. Lelkesedik a tárgyáért és lelkesedik a növendékekért is. Ha csak a tanítványait szereti, de tárgyat nem, akkor nevelő lehet, de mester nem. Az igazi tanár le tudja szállítani a magas és elvont igazságokat tanítványai szellemi szintjére és ugyanakkor föl tudja emelni tanítványait is a tárgy színvonalára. (...) Az igazi tanár meg tudja szeretetni a tárgyat és csak a tárgyon keresztül önmagát. A sarlatán és zsonglór elsősorban önmagát akarja megszerettetni, népszerűvé tenni s ennek eszköze a tárgy. Az igazi mester névtelen, a katedrán alakja elhalványul és világítani kezd a tárgy”. Vö. HALÁSZ Piusz: *Tanulékonyosság a Szentlélekkel szemben. Vigilia*, 2010/6. 469.

Az ideális elme értelmi ingerelhetőségi küszöbe alacsony, önként és gyorsan gondolkodik tovább, de emellett a tárgyat sok oldalról meg is forgatja, vagyis alapos és tartós gondolkodó. A gondolatoknak szívós logikával való rögzítésében és sokoldalú csiszolásában statikus, de az új összefüggések meglátásában, a kutatás előretörő lendületében dinamikus. A külső tényeket híven tiszteli és becsüli, mint az extrovertált karakter, de belülről kialakított eszméi szerint rendezi, és rendszerezi azokat, mint teszi azt az introvertált személyiség. A romantikus gondolkodó szangvinikus vérmérsékletével gyorsan alkot, belátásait szuggesztív erővel terjeszti, de egyúttal a klasszikus kutató tárgyilagosságra és előítélet-mentességre törekvő eltökéltségével (Kornis szavaival flegmatikus hidegségével) mindent aprólékosan megvizsgál és tárgyilagosan bírál. A következményeket alaposan végiggondolja, állításait szigorúan bizonyítja. Ilyen szavakkal vázolta majd 70 évvel ezelőtt a piarista Kornis Gyula az eszményi tudós jellemvonásait.⁶⁵

Újabb szempont, hogy a professzor gondoskodjon olyan tanítványokról, akik majd átvehetik tőle a katedrát. Tudjon időben és méltósággal visszavonulni. Nagy belső szabadság és igazságszeretet szükségeltetik ehhez. Ami valami effélét jelent: ők már jobbak nálam, én már nem bírom az egyre erőltetettebbé váló menetet; ők már többet tudnak tenni az igazság diadalra juttatásáért, mint én, tehát legyen övék a tér és az idő.

A katolikus egyetem egyetemi tanárának tehát szakmai és erkölcsi, illetve vallási (keresztény) nagyságnak is kell lennie egy személyben; olyan embernek, aki mintegy a kinyilatkoztató és megváltó Isten szemével tudja nézni az életet, a tudománya helyét és rendeltetését, a szakmája alakulását és alakítását. Tudományának művelése így lesz Isten- és emberszolgálat egyszerre, vagyis a hitvallása is. S mindezt a látását, hitét át is tudja adni a szakmája szűkebb körének, illetve a tanítványainak is úgy, hogy valódi tekintélyként néznek fel rá.⁶⁶

3.2. A katolikus egyetem hallgatói

A katolikus egyetemet elsősorban katolikusok válasszák; ugyanakkor ez az egyetem nyitva áll minden valóban érdeklődő ember előtt. Ám a választást elsősorban ne az esetleg könnyebben megszerezhető diploma, vagy a szakszerű tudás megszerzése mozgassa, hanem inkább az, mert műveltségre, igazi spiritualitásra, közelebbről a katolikus hit birtokba vételére is szert tehetnek. Akik tudják, hogy a tudás és a hit várát kell ismét és ismét ostromolniuk, mert a tudás meg nem vehető, csak hallatlan kitartó szellemi erőfeszítések közepette lehet osztályrészünk; a hit pedig csak a valóban keresőnek adatik ajándékba. De az így birtokba vett ismeret és ajándékul kapott hit, olyan kincs, amiért az ember mindenét odaadja, mert az így megszerzett tudás és elnyert hit a személyiség teljes egészségét állítja helyre, azaz üdvözíti.

Olyan hallgatókra van tehát szükségünk, akik ráébrednek arra, hogy nem azért élünk, hogy tisztességtelen módon előnyökhöz jussunk, nem azért élünk, hogy élvezzük az életet, hanem azért, hogy felismerve hivatásunkat, annak szentelve magunkat, tisztességesen élhessük le életünket, így teljesítve be életküldetésünket (régbben úgy fogalmaztuk, hogy a sorsunkat).⁶⁷

3.3. A katolikus egyetem karai, kutató intézetei

A katolikus, vagyis a fentebb vázolt holisztikus tudományeszményből mintegy következik a katolikus egyetem belső struktúrája, vagyis a tudás teljes horizontját és vertikumát kívánja lefedni: kutatni, őrizni és tanítani.

⁶⁵ KORNIS GYULA: *A tudományos gondolkodás. A tudós lelki alkata II.* Franklin Társulat Kiadása, Budapest, 1943. 90-132.

⁶⁶ Jó példa erre a hitvalló tudósi személyiségre Francis S. Collins, a világhírű természettudós. Vö. COLLINS S. Francis: *Isten ábécéje. Egy tudós érvei a hit mellett.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2018.

⁶⁷ A keresztény felfogásban a sors nem végzetserű valóság, hanem olyan keret, amit az ember a maga szabad akaratával, az isteni gondviseléssel együttműködve, vagy azzal együtt nem működve tölt be.

E lefedettség strukturális és funkcionális egységei a karok, intézetek. Az egyetem karai tehát amennyire csak lehet, képezzék le a tudás minden ágát, illetve az emberi ismeret horizontját és vertikumát, az ismeretek már megfogalmazott hierarchikus rendjének megfelelően. Ám csak akkor fognak rendben és szinergiában működni, ha a hittudományi fakultás és a szent tudományokat oktató és kutató fakultások, intézetek, kutató központok ténylegesen is a szellemi vezérévé válnak az egyetemnek.⁶⁸ Ennek azért kell így történnie, mert „a katolikus világnézetnek alapja, gyökere, csírája a teológiában van. Egészséges katolikus világnézet, közszellem csak ott fejlődhet ki, ahol a teológia az őt megillető helyet elfoglalja,”⁶⁹ illetve ott, ahol az embert közvetlenül szolgáló diszciplínák művelésének kiemelt helye van.

3.4. Az egyetem vezetői

Az egyetemi tanárok hithűsége, s a hallgatók elszánt tanulni és művelődni vágyása is csekély eredménnyel kecsegtet, ha nincsenek jó vezetői az egyetemnek. Értjük ezt a vezetést a tanszék (tanszékvezető), az intézet (intézetvezető), a kar (dékán), illetve az egész egyetem (rektor) vezetésére. Mindenki a maga helyén hasonló feladatot lát el; éspedig azt, hogy az adott egység, vagy egyenesen az egész egyetem a maga intézményes céljait mind jobban megvalósíthassa, s az egyetem polgárai pedig ennek nyomán második otthonuknak tekintsék az egyetemet.⁷⁰

Az egyetem mindenek előtt egy interperszonális, funkcionális és strukturált közösség, vagy inkább társaság: Tagjai (polgárai) tehát alanyok (nem pusztán oktatói és hallgatói mérő statisztikai adatok), akik egymás között dialogizálva érintkeznek, megbecsülve kinek-kinek emberi méltóságát, képességeit, talentumait, szakmai és tudományos teljesítményét.

Az egyetemi közösség, melyet az oktatók, a hallgatók és az alkalmazottak alkotnak, funkcionális közösség is, hiszen e közösségnek a fő célja, hogy keresse, közölje és őrizze az igazságot; s ebben segíti tagjait, hogy gyarapodjanak az igazságban, s általa jobb emberekké váljanak. Végül hierarchikusan strukturált közösség is, melynek az a szerepe, hogy úgy szervezze meg belső életét, kapcsolatrendszerét, hogy az előző két szempont valóban érvényesüljön, vagyis a közösség megmaradjon személyek társaságának és tényleg az igazság szolgálatában maradjon.⁷¹

Az egyetem vezetése tehát az egyetemi közösség fenntartása és céljai megvalósítása végett létezik, mivel a rend és a célra törekvés kívánalma jó vezetés nélkül lehetetlen. Olyan szolgálata ez a közösségnek, mely egyszerre van javára a közösség egészének és egyes tagjainak. Ez a hatóság a maga feladatát csak akkor teljesíti, ha mindhárom, egymással belsőleg összefüggő funkciója kellően érvényesül; nevezetesen az egyesítő (unitív), az irányító (direktív) és védelmező (protektív) funkciója.⁷²

Az egyesítő funkció nagy vonalakban azt jelenti, hogy egyesíti a közösség tagjait, azért hogy a kitűzött cél érdekében hatékonyan munkálkodjanak. Ezért a vezetés (vezető) előmozdítja a dialógust az egyetem minden polgára között, vagyis a személyes és a testületi vezetők között, a fakultások között, az oktatók között, a hallgatók és oktatók között, a hallgatók között, az oktatók, hallgatók és az alkalmazottak között egyaránt. Ennek a dialógusnak bizonyos értelemben természetesen kell lennie, azaz parancsra, utasításra nem működik. A vezetőnek tehát rendelkeznie kell az autoritás karizmájával, vagyis azzal a készséggel, mely szerint képes harmonizálni a Tanítóhivatal iránti alapvető engedelmességet a tudományos kutatásban és a felsőoktatásban megkívánt egészséges sokszínűséggel, képes termékeny tenni az

⁶⁸ VALDRINI Patrick: Il ruolo della teologia nell'università cattolica. *PATH*, 2015. 149-157. és KUMINETZ Géza: A (hit)tudományos kutatás és véleménynyilvánítás szabadsága a katolikus Egyház jogrendjében. In KUMINETZ Géza: *Egy tomista jog- és állambölcselet vázlata II.* SZIT, Budapest, 2018. 324-367.

⁶⁹ MIHÁLYFI (1912) i.m. 279-280.

⁷⁰ A jó vezető személyiségjegyeiről bővebben lásd: KUMINETZ Géza: A megyéspüspöki hivatallal járó köteleességek és jogok, illetve az evangélium (Krisztus) szellemében történő érvényesítésük szempontjai. In Kuminetz Géza: *Egy tomista jog- és állambölcselet vázlata II.* SZIT, Budapest, 2018. 657-686.

⁷¹ BIFFI Franco: La Comunità Universitaria, le sue componenti, le sue autorità. *Seminarium*, 1980/2-3. 439-440.

⁷² Uo. 441.

interdiszciplinaritás és multidiszciplinaritás kívánalmait, mely találekony annak meglátásában, hogy a képzésben melyek a fontos állandó és változó elem; végezetül, aki képes a szubszidiaritás elvének bölcs gyakorlására.⁷³

Az irányító funkció révén az egyetem vezetése az egész egyetemi közösséget az intézmény kitűzött céljai felé mozgatja, úgy hogy azok a célok valóban meg is valósuljanak. E célok pedig akkor valósulnak meg, ha a vezetés hatékonyan tud rendelkezni személyek, intézetek és eszközök felett. Míg az egyesítő funkciót főleg ösztönzés, serkentés és példaadás révén kell gyakorolni, addig az irányító funkciót megalapozott döntések, programadások és ellenőrzés révén.⁷⁴

A védelmező funkció révén a vezetés azon őrökdi, hogy védelmezze az egész egyetemi közösséget az egoizmus bármilyen – akár szóbeli, akár tettebeli – külső és belső formáitól, melyek fenyegethetik, károsíthatják, illetve lerombolhatják annak egységét és cselekvését. Az említett egoizmusra néhány példa: tévtanhoz való makacs ragaszkodás, botrányos viselkedés, a saját kötelesség elhanyagolása, stb.⁷⁵

A három funkció belsőleg függ össze egymással, és sajátos hierarchikus rendet alkotnak. Az egyesítő funkció nemcsak első, de elsődleges is, mivel az egyetemi közösség tagjainak alapvető egyenlő méltóságán és szabadságán alapul. Másodlagosnak, de nem lényegtelennek kell tekintenünk az irányító funkciót, mivel tulajdonképp az egyesítő funkció egyfajta szükségyszerű modalitása. Járulékos funkciónak kell tekintenünk a védelmező funkciót, hiszen egy jól működő egyetemen, ha a másik két funkció kellően érvényesül, akkor az ellenőrzés kevés hibát fog találni.

Az egységet szolgáló tekintély mármost alapvetően kettős formában jelentkezik, nevezetesen a személyes és a testületi formában. Az egyesítő funkció talán jobban illik a testületi formához, hiszen az a felelős dialógus intézményesített formája, míg az irányító funkció erősebben kívánja a személyes tekintély gyakorlását.⁷⁶ Meg kell teremteni az egyensúlyt a tekintély két formája között, ami paradox módon a személyes vezető bölcsességén, vagyis kormányzati okosságán múlik, akkor is, ha a szabályzatok netán minuciózus pontossággal rögzítik a hatásköröket.

Mínt hogy az egyetemi közösség interperszonálisan, funkcionálisan és hierarchikusan strukturált közösség (vagy inkább társaság, hiszen tagjai önként csatlakoztak az intézményhez, melynek adottak a céljai), ezért a jó működéséhez együtt kell működniük tagoknak, vezetőknak és beosztottaknak egyaránt. Fontos tehát megvizsgálunk röviden azt, hogy miként kell érvényesülnie egy katolikus egyetemi közösségben a szabadságnak, az engedelmisségnek és a közös felelősség-vállalásnak.

A katolikus egyetemi közösségnek elsősorban az igazságban, az igazságosságban, a szeretetben és a szabadságban való együttélésnek kell lennie.⁷⁷ Ezeknek az értékeknek és erényeknek a kellő érvényesítésében mutatkozik meg leginkább az autentikus életvezetés kultúrája, illetve a kívánatos szervezeti kultúra.

Az Egyház egyetemlein, ahogy említettük, senki sem statisztikai adat, hanem mindenki személy. Ez azt jelenti, hogy minden egyetemi polgár a maga adott és fejlesztendő személyiségével, vagyis az intelligenciájával, az akaratával, a szabadságával és a felelősségtudatával van jelen az egyetemen. E képességeket és készségeket fejlesztik és kanalizálják az erkölcsi, a jogi, és az illendőségre vonatkozó normák. Ezek kellő ismerete és tisztelete nélkül, rendezetlenség, illetve anarchia lesz még a legintelligensebb emberek között is.

Egy jól megszervezett, s jól vezetett közösségben harmónia van a jogok és kötelességek, a szabadság és az engedelmisség között, illetve megvan a közös felelősség kellő gyakorlásának a kultúrája is.

⁷³ Uo. 441.

⁷⁴ Uo. 442.

⁷⁵ Uo. 442.

⁷⁶ Észrevételezzük, hogy a testületi funkció is akkor érvényesül kellően, ha a személyes tekintély, aki elnököl az üléseken, jól moderálja az említett felelős és intézményesített dialógust.

⁷⁷ BIFFI (1980) i.m. 444.

3.5. A katolikus egyetem temploma, lelkészsége és kollégiuma, mint a hallgató teljes szellemisége kifejlődésének sajátos fórumai

A katolikus egyetemnek szerves része a kollégium, illetve lelki központja a templom (vagy kápolna) és azt ellátó egyetemi lelkészség. Nemcsak az egyetemi tanárookra igaz, hanem a hallgatókra is, hogy akkor készülnek fel jól hivatásuk kellő gyakorlására, ha sok időt töltenek az íróasztaluk mellett (szorgalmasan tanulnak), továbbá a kápolna csendjében, illetve a tantermekben (szívesen látogatják az előadásokat).

Az egyetemi hallgató jogilag nagykorú, ám a személyisége még nem érett. Ezért lenne fontos, ha a kollégium és az egyetemi lelkészség a holisztikus vagy integrális nevelés modelljének megfelelően afféle bábaként tudná segíti a hallgatókat személyiségük és hitük fejlesztésében.⁷⁸ Jól tudjuk azonban, hogy sajnos, a katolikus egyetemeken és a katolikus kollégiumokban is mennyire más a szellem, mint amit a katolicitás megkívánna.⁷⁹

3.6. Katolikus egyetem, egyházi egyetem

Az Egyházi Törvénykönyv kétféle egyetemet ismer, nevezetesen az egyházi egyetemet és a katolikus egyetemet. Az előbbiekben a szent tudományokat (elsősorban a teológiát) oktatják, míg az utóbbiakban a világi tudományokat katolikus szellemben. Az egyházi törvény ugyanakkor nem zárja ki azt, hogy a katolikus egyetemen helyet kapjanak a szent tudományok fakultásai. Úgy tűnik, hogy országunkban ez utóbbi az irányadó, mivel egyetemünkön van egy hittudományi karunk és egy fakultás jogú kánonjogi posztgraduális intézetünk.

Az egyetem fejlesztését ilyen irányban is érdemes lenne kiszélesíteni,⁸⁰ hiszen elsősorban a szent tudományok, illetve a szent tudományként művelt tudományok kutatása, oktatása nyújtja azt az értékelést és irányt, amit a katolicitás adhat egy-egy tudományterületnek. Hogy milyen sok világi tudomány művelhető szent tudományként, azt olvashatjuk Ferenc pápánk *Veritatis gaudium* kezdetű apostoli rendelkezésében: keresztény archeológia, bioetika, tömegtájékoztatás, kánonjog, jog, filozófia, keresztény és klasszikus irodalom, liturgia, missziológia, szent zene, antik kelet, pszichológia, neveléstudományok, vallástudományok, társadalomtudományok, spiritualitás, egyháztörténelem, arab tudományok és iszlamisztika, biblikus tudományok, keleti egyházak tudományai, házasság- és családtudományok, teológia. Láthatjuk, hogy igen sokféle tudományterület (önmagában a világi tudományokhoz is tartozó tudományok) művelhető szent tudományként.⁸¹

A világi tudományok egésze tehát legitim módon művelhető katolikus egyetemen egyrészt úgy, hogy azt katolikus emberek tanítják legjobb tudásuk és lelkiismeretük szerint, illetve másrészt egy részük művelhető szent tudományként is, amikor is a kutatás és oktatás fő célja az, hogy kifejezetten katolikus szellemben műveljük azokat, kimutatva az adott tudományterület állításairól a katolicitás szellemével való egyezésüket vagy ellentétüket. Ne felejtjük el, hogy vannak olyan tudományok, melyek természetüknél fogva nem emancipálhatók világnézeti gyökereiktől; így pl. a jog, a pedagógia, a pszichológia, a közgazdaságtan, s általában a társadalomtudományok.

⁷⁸ TARJÁNYI Zoltán: Nevelés és erkölcs. In Tarjányi Zoltán (szerk.): *Erkölcsteológiai tanulmányok 12.* Jel Kiadó, Budapest, 2011. 129-142.

⁷⁹ Ennek részleteiről bővebben lásd: WATSON M. William: *La Ex corde Ecclesiae e l'educazione integrale. La Civiltà Cattolica*, 1999/3587. 439-452.

⁸⁰ Megjegyezzük, hogy a fentieknek megfelelően a katolikus egyetem számára állandó fejlesztési cél az, hogy a szaktudományok mind többjét művelhesse, ha erre fel van készülve, illetve ha fel van készítve, ha erre megvan az egyházpolitikai szándék.

⁸¹ FERENC PÁPA: *Veritatis gaudium* apostoli rendelkezés 70. cikkely. Megjegyezzük, hogy a katolikus egyetemekre az *Ex corde Ecclesiae*, míg az egyházi egyetemekre és fakultásokra (fakultás jogú intézetekre) a *Veritatis gaudium* apostoli rendelkezés előírásai érvényesek. Nagy vonalakban e két pápai törvény tekinthető együtt az egyházi felsőoktatási törvénynek (Azért csak nagy vonalakban, mert a papnevelésre a *Ratio Fundamentalitatis Institutionis Sacerdotalis* van érvényben, s az is az egyházi felsőoktatáshoz tartozik).

Én személy szerint jelenleg elsősorban e szent tudományok művelésének, kutatásának kiszélesítését látom leginkább célravezetőnek ahhoz, hogy egyetemünk fejlődjön, identitásában tovább erősödjön. S ennek a stratégiának lehetnek olyan gyümölcsei, hogy a katolikus tudományosság eredményei a szellemi élet közkincsévé lesznek, hazánkban a katolikus intelligencia megerősödhet, a közéletben pedig a katolikus szellem markánsan és tartósan megjelenhet.

3.7. Az *Ex Corde Ecclesiae* apostoli rendelkezés főbb irányelvei

A katolikus egyetemekre vonatkozó apostoli rendelkezés nagy vonalakban a fentiekben megfogalmazottakat foglalja össze, hiszen a pápai törvény a katolikus egyetem identitását és küldetését fejt ki és fordítja le a jog nyelvére.⁸²

A katolikus egyetem tagozódása: egy a hit, egy a tudás, s ezt kell mintegy leképeznie az egyetem karainak. Amint korábban láttuk, hogy milyen sajátos hierarchiája van a tudományoknak maguknak is; ennek az egésznek kell megjelennie az egyetem struktúrájában. A karok, bár megilleti őket a iusta autonomia, mégis, tárgyuk alapján hierarchikusan rendezettek (dependencia). E hierarchia csúcán a szent tudományok állnak, hiszen a tudás és a hit végső szintézisét ezek végzik el, főleg a teológia.⁸³

Az *Ex corde Ecclesiae* (a továbbiakban csak ECE) rendelkezés jelentősége: megadja a katolikus egyetem identitását és küldetését. Azt deklarálja, hogy a katolikus egyetem nagyon fontos szerepet tölt be mind az Egyház, mind pedig a társadalom jelene és jövője vonatkozásában. Küldetése nagy vonalakban az alábbi egymással belsőleg összefüggő elveken nyugszik: 1. a katolikus identitás, 2. kapcsolat az egyetemes és a részegyházzal, 3. autonómiája és szabadsága, 4. küldetése van a hallgatók, 5. az egész társadalom⁸⁴ és 6. az egész emberi nem számára. Lássuk ez elveket kicsit részletesebben!

A. A katolikus egyetem identitása. Ennek az identitásnak négy fő pillére van:

1. A keresztény hit (szellemiség) kell, hogy inspirálja nemcsak az egyeseket, de az egész egyetemi közösséget.

2. Az állandó reflexió a katolikus hit fényében az emberi ismeretek növekvő kincsestárára. Vagyis a katolikus egyetemen minden kutatás, oktatás és nevelés az Evangéliumban található eszmények, elvek és álláspontok szerint történik. Miért? Azért mert a hit nem hogy nem akadályozza az igazi kutatásokat és a valódi haladást, hanem megvilágosít és megerősít minket abban, hogy az emberiség nagy értékeit megőrizzük, elmélyítsük és közvetítsük, mivel ezek az értékek adják minden teljes értékű kultúra alapját.⁸⁵ A katolikus Egyház vallja, hogy „bármelyik szaktudomány módszeres kutatása – ha valóban tudományosan és az erkölcsi normák szerint folyik - igazában soha nem kerül ellentétbe a hittel, mert a földi valóságok és a hit valóságai ugyanattól az Istentől erednek”.⁸⁶ A katolikus egyetemen a kutatás tehát négy szálon fut egyszerre, mivel egyesíti: a. A megismerés teljességére való törekvést. b. A hit és az ész közötti dialógust. c. Az etikai érdeklődést. d. Végül a teológiai távlatot.⁸⁷

3. Hűség a katolikus Egyház tanítóhivatala által kifejtett üzenetéhez.

4. Intézményes elkötelezettség Isten népének és az emberiség nagy családjának szolgálatára azon az úton, mely az élet értelmét adó transzcendens cél felé vezet.⁸⁸

⁸² GROCHOLEWSKI Zenon: *Ex corde Ecclesiae*. Stimolo per la fioritura dell'insegnamento superiore cattolico. *PATH*, 2015. 9.

⁸³ VALDRINI (2015) i.m. 149-157.

⁸⁴ GROCHOLEWSKI (2015) i.m. 10.

⁸⁵ Uo.12.

⁸⁶ Vö. GS 36.

⁸⁷ Vö. ECE 15.

⁸⁸ Vö. ECE 13. és SILVA José Antonio: Universidad católica. In OTADUY JAVIER - VIANA ANTONIO – SEDANO JOAQUIN (ed.): *Diccionario general de derecho canónico Vol.VII*. Aranzadi Edizione, Navarra, 2012. 765-766.

A katolikus egyetemeken a kutatás, az oktatás végeredményben „azt is célul tűzi ki maga elé, hogy integrálja ismereteinket; dialógust valósítson meg a hit és az ész között; ismereteinket etikai érzékenységgel és teológiai perspektívával párosítsa”.⁸⁹

B. Közösségben levése az Egyházzal: A katolikus egyetem katolikus karaktere nem csak a professzorok, a hallgatók, az alkalmazottak személyes vallásos meggyőződésétől függ, hanem ezt a jelleget intézményesen is magán hordja. Ez az intézményes jelleg úgy mutatkozik meg, hogy a katolikus egyetem „közvetlenül annak a részegyháznak az életében vesz részt, ahol a székhelye van. Ugyanakkor, mert egyetemi intézmény s részese a tudomány és kutatás nemzetközi közösségének, minden egyes intézmény részt vesz az egyetemes Egyház életében és küldetésében, különleges kapcsolatot vállalva a Szentszékkel, az egység szolgálata alapján, amit a Szentszéknek az egész Egyház javára végeznie kell”.⁹⁰ A katolikus egyetemen tehát személyesen és intézményesen egyaránt törekszenek az egyetem polgárai a tételes tudással együtt a katolikus hit bölcsességére.⁹¹ Ennek a sajátosságnak a megmutatózó módja az, hogy a katolikus tanárok kötelesek a katolikus Egyház tanítása alapján végezni kutató és oktató munkájukat. Ez a katolikus teológiával való szoros kapcsolat ápolását is jelenti.⁹² A nem katolikus oktatók száma pedig nem képezhet többséget a katolikusokéval szemben, s akik kötelesek legalább tiszteletben tartani a katolikus Egyház tanítását. Ám e tisztelet is csak akkor válik valósággá, ha a nem katolikus oktatók mind mélyebben törekszenek a katolikus tanítás megismerésére. Ez nem jelenti a katolikus hit megvallását, ám azt igen, hogy tisztában legyenek a katolikus tanítással; ugyanis az ilyen ember (tudós) világosan meg tudja állapítani azt, hogy mit tanít és mit nem tanít a katolikus Egyház. Ez a világos látás az intellektuális becsületesség szerves része, mely alapján a nem katolikus ember is helyesen tud állást foglalni akkor, ha vita van valamely tanról, illetve ha a katolikus Egyházat igaztalan támadás éri.

C. Autonómiája és szabadsága: A katolikus egyetemet az Egyházzal való köteléke, közössége semmiképp sem akadályozza a maga önállóságában és tagjai lelkiismereti szabadságában. Minthogy „rendelkezik azzal az intézményi autonómiával, mely a hatékony működéshez szükséges, és garantálja tagjainak az egyetemi szabadságot mindaddig, amíg az egyén és a közösség jogai az igazság és a közjó határai között maradnak”.⁹³ Illetve „a kutatás és oktatás szabadságát el kell ismerni és tiszteletben kell tartani minden tudományág alapelveinek és módszereinek megfelelően, az egyén és a közösség jogainak fenntartásával, az igazság és a közjó követelményei szerint”.⁹⁴ Az egyetem autonómiája és szabadsága végeredményben arra szolgál, hogy „szabadon kutassa a természet, az ember és az Isten teljes igazságát. Korunkban ugyanis nagy szükség van erre az önzetlen szolgálatra, az igazság értelmének hirdetésére, mely annyira alapvető érték, hogy nélküle kialszik a szabadság, az igazságosság és az emberi méltóság”.⁹⁵

D. Küldetése a hallgatók irányában: A katolikus egyetem elsődleges küldetése az, hogy miközben holisztikus módon oktat és kutat, hozzájáruljon a hallgatók fentebb már említett integrális (holisztikus) neveléséhez. Ebben ott van az érzelmi élet, az erkölcsi tudat és a vallási identitás fejlesztése egyaránt.⁹⁶ A személyiség fejlesztésében a nevelendő alábbi faktorait kell számításba venni, s mindegyik hat a másikra: az intelligencia, vagyis a hallgató értelmessége, a karaktere, vagyis alapvető jelleme és a vallása, vallásossága. Csak ez az egész személyiséget figyelembe vevő nevelés készítheti fel a fiatalokat arra, hogy képesek legyenek meglátni korunk kihívásait és kellő

⁸⁹ ERDŐ Péter: Keresztény kultúra és katolikus egyetem. *Iustum Aequum Salutare*, (2018/3. 8.

⁹⁰ Vö. ECE 27.

⁹¹ ROSSI Margherita Maria: Un sapere per il bene dell'umanità. Annotazioni sulla costituzione apostolica Ex Corde Ecclesiae. *PATH*, 2015. 97-99.

⁹² Vö. ECE 29.

⁹³ Vö. ECE 12.

⁹⁴ Vö. ECE 2. cikkely 5§.

⁹⁵ Vö. ECE 4.

⁹⁶ A vallásosság a katolikus felfogás szerint „a személy legmagasabb rendű emberi megnyilvánulása, mert értelmes voltának csúcspontját jelenti”. Vö. II. JÁNOS-PÁL PÁPA: *Fides et ratio. A hit és az ész kapcsolatának természetéről*. SZIT, Budapest, 1999. 43. 28. jegyzet.

módon adjanak feleletet is rájuk.⁹⁷ Vagyis a valódi nevelés nemcsak az értelemhez, hanem az erkölcsi, a spirituális és a vallási dimenzióhoz egyaránt szól. Ebben nyújt segítséget az egyetemi lelkesedés, mely „az egyetemi közösség tagjainak lehetőséget nyújt a vallási és szociális elvek beépítésére az egyetemi munkába és a nem egyetemi tevékenységekbe, összehangolva így a hitet az étellel. Ez valósítja meg az Egyház küldetését az egyetemen és teszi az egyetem tevékenységének és struktúrájának szerves részévé”.⁹⁸

Ma ez a holisztikus oktatás és nevelés sajnos, immáron nagyon fragmentált, amit Zenon Grocholewski bíboros úgy fejezett ki, hogy soha nem volt akkora a hasadás a tudás és az etika között, mint korunkban, s ennek már látjuk és a bőrünkön érezzük a szomorú következményeit.⁹⁹ Mindezt a jog nyelvén az apostoli rendelkezés az alábbi módon fogalmazza meg: „A hallgatók nevelésében össze kell kapcsolni az egyetemi és szakmai fejlődést az erkölccsel, a vallási alapelvek és az Egyház szociális tanításának oktatásával. A különböző szakterületek tanterve tartalmazza a megfelelő etikai eligazítást az adott területen. Minden hallgató számára lehetővé kell tenni, hogy részt vegyen a katolikus tanításról szóló kurzusokon”.¹⁰⁰

E. Küldetés a társadalom irányában: A katolikus egyetem szembe kíván nézni korunk nagy problémáival: „A katolikus egyetem, mint bármely más egyetem, szervesen beépül az emberi társadalomba. Egyházi szolgálatának végzése során - mindig saját illetékességén belül – az a hivatása, hogy az egyes emberek és a társadalom kulturális fejlődésének mind hatásosabb eszköze legyen. Kutatási tevékenységei közé tartozik a súlyos korproblémák tanulmányozása olyan területeken, mint az emberi élet méltósága, a mindenki iránti igazságosság előmozdítása, az egyéni és családi élet minősége, a világbéke és a politikai stabilitás keresése, a világ erőforrásainak igazságosabb elosztása és egy új gazdasági-politikai rend, amely jobban szolgálja majd az emberi közösséget nemzeti és nemzetközi szinten. Az egyetemi kutatás fel akarja tárni korunk súlyos problémáinak gyökereit és okait, különös figyelmet szentel azok etikai és vallási dimenzióinak”.¹⁰¹ Ennek megfelelően olykor bátran ki kell mondania kellemetlen igazságokat is, melyek valóban szükségesek a nemzeti és a nemzetközi közjó megvédéséhez.¹⁰² Olyan kultúra alapjait próbálja képviselni a katolikus egyetem, amely képes integrálni a technikai fejlődést a teljes értékű emberi kultúrával.¹⁰³ Ezért a katolikus egyetem „nyitott minden emberi tapasztalatra, kész a párbeszédre és arra, hogy bármely kultúrától tanuljon. A katolikus egyetem ezt a tudást meg is osztja másokkal, felajánlva az Egyház saját kultúrájának gazdag tapasztalatát. Emellett, tudván, hogy az emberi kultúra nyitott a kinyilatkoztatásra és a transzcendenciára, elsődleges és kitüntetett helyet biztosít az evangélium és a kultúra közötti eredményes párbeszédnek”.¹⁰⁴ Krisztus evangéliuma ugyanis minden kor és minden vidék népei számára jóhír; vagyis nem kötődik kizárólagos módon egyetlen kultúrához sem, de képes arra, hogy minden kultúrát átjárjon, megvilágosítson, megnemesítsen.¹⁰⁵ A kultúrák értékének meghatározásául szolgáló kritériumok közül a legfontosabbak az alábbiak „az emberi személy értékelése, szabadsága, méltósága, felelősségérzete és a természetfölötti iránti nyitottsága. A személy tiszteletéhez társul a család, minden emberi kultúra alapsejtjének kiemelkedő értéke. A katolikus egyetemeknek meg kell látniuk és értékelniük kell a modern kultúra törekvéseit és ellentmondásait, annak érdekében, hogy a kultúrát alkalmassá tegyék az egyén és a népek teljes kibontakoztatására. Különösen ajánlatos, hogy megfelelő eszközökkel vizsgálják a modern technika hatását az egyénre, a családra, az intézményekre és az egész modern társadalomra. Biztosítani kell a hagyományos kultúrák

⁹⁷ GROCHOLEWSKI (2015) i.m. 15-16.

⁹⁸ Vö. ECE 38.

⁹⁹ GROCHOLEWSKI (2015) i.m. 17.

¹⁰⁰ Vö. ECE 4. cikkely 5§.

¹⁰¹ Vö. ECE 32.

¹⁰² Vö. ECE 32.

¹⁰³ GROCHOLEWSKI (2015) i.m. 11-20.

¹⁰⁴ Vö. ECE 43.

¹⁰⁵ SPIAZZI Raimondo: L'Università e la Facoltà Ecclesiastica nel contesto ecclesiale e culturale odierno. *Seminarium*, 1980/2. 376.

védelmét, segíteni kell őket, hogy a modern értékek befogadásával ne áldozzák fel saját örökségüket, mely az egész emberiséget gazdagítja”.¹⁰⁶

F. Küldetése az egész emberi nem számára: Láttuk azt, hogy a tudomány olyan, mint a szőlőültetvény, vagyis más bort érlel különböző talajon és éghajlati körülmények között. Magára a katolicitásra is igaz, mutatis mutandis, ez a megállapítás. Az egy és egységes hit, ahogy az egyes népek kultúrájával találkozik, katolikus marad, de valamiképp mégis más életet (más tudományos szellemi műhelyt) teremt. Másik hasonlattal élve: Az egy katolikus hit oly gazdag, hogy az idők során több, de egy méltóságú rítusban nyilvánult meg. Az ember annyira szabadnak érezte magát Krisztus üzenetének birtoklásában, kifejezésében, megélésében és továbbadásában, hogy merte alakítani, merte bizonyos értelemben a maga képére is formálni. Ennek az egyszerre önkifejező és Istent imádó vallási magatartásnak a gyümölcsei a rítusok, mint teológiai, liturgikus és egyházfegyelmi hagyományok, amelyekben, amelyekkel és amelyek által valamiképp Krisztus egész öröksége rejtezik és fel is tárulkozik.

A katolikus egyetemek sem izoláltan működnek, természetes szövetségesei egymásnak. Ugyanakkor őrizték nemzeti, rítusbeli, és a tudományos életben is jelenlevő hagyományait.

A katolikus egyetemek közti európai együttműködést könnyíti meg az a körülmény, hogy e téren nemrég megtörtént a nemzetközi-, az állami és a kánonjog koordinációja. Ennek sajátos manifesztációja az ún. Bolognai Folyamat, melyhez a Szentszék is csatlakozott, megkönnyítve az egyházi és a katolikus egyetemek számára azt a lehetőséget, hogy a diplomák kölcsönösen elismertek legyenek. Ez a csatlakozás lehetőséget kínál arra, hogy a) világossá tegye a szent tudományok hozzájárulását a kultúra és a tudományok fejlődéséhez; b) mérlegelje és szabályozza globalizált körülmények között az egyházi akadémiai élet sajátos követelményeit és megfelelő módon válaszoljon azok kihívásaira.¹⁰⁷ A katolikus Egyház egyetemeinek meg kell őrizniük ilyen körülmények között is az ősi egyetemi eszményt; nevezetesen azt, hogy az egyetemnek az igazság kutatása és átadása helyének kell lennie, s hatékony eszköze kell legyen az Egyház evangelizáló küldetésének. Éppen ezért ne a hallgatói létszámok nagyságától tegyük függővé egyetemeink sikerességét, hanem az egyetemi eszményhez való hűségünktől, s akkor a jövődől hallgatóink azért választanak majd bennünket, mert tudják, hogy ezekben az intézményekben igazi értéket kapnak, azaz nemcsak tudásuk, de a személyiségük is fejlődik.¹⁰⁸

A katolikus egyetem identitását és küldetését kitűnően foglalja össze az ECE első részének záró szakasza: „Az Egyház evangelizációs küldetésével kapcsolatos és összhangban van a katolikus egyetem minden alapvető tevékenysége: a keresztény üzenet fényében folyó kutatás, amelynek eredményeit az egyén és a társadalom szolgálatába állítja; a hittel áthatott oktatás, mely a hallgatókat képessé teszi az ésszerű és kritikus ítéletre, és tudatosítja a személy transzcendens méltóságát; a szakmai képzés, melybe etikai értékek épülnek és kialakítja az emberek és a társadalom szolgálatának igényét; a kultúrával folytatott párbeszéd, melytől a hit érthetőbbé válik; végül a teológiai kutatás, amely segít a hit mai nyelven való kifejezésében”.¹⁰⁹

4. Befejezés

Ahhoz, hogy az ember és a népek megtanuljanak felelősen gondolkodni, érezni és cselekedni, az emberi ismeret teljes horizontjában és vertikumában kell részesedniük talentumaik arányában. A katolikus egyetem e holisztikus értelemben művelt tudomány segítségével nemcsak tudást, hanem bölcsességet, továbbá vallást, hitet is kíván adni polgárainak, abban a tudatban, hogy a vallás és a vallásosság „a személy legmagasabb rendű emberi megnyilvánulása, mert értelmes voltának

¹⁰⁶ Vö. ECE 45.

¹⁰⁷ ESPOSITO Bruno: L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna (periodo 2003-2005): sue conseguenze immediate e prospettive future per l'ordinamento degli studi nelle Università e Facoltà ecclesiastiche. *Angelicum*, 2006/1. 175.

¹⁰⁸ Uo. 176.

¹⁰⁹ Vö. ECE 49.

csúcát jelenti”.¹¹⁰ A tudomány is csak Isten igazságait kutatja, Istennek a teremtésben, az emberi szívben és az emberi történelemben feltáruló nagy misztériumait tanítja meglátni és helyesen szemlélni. A katolikus módon művelt tudomány arra készíti fel tehát polgárait, hogy a katolicitás szelleme határozza meg a tudatukat, vagyis az egész lényüket, személyiségüket.¹¹¹ Az evangélium ugyanis nem szolgál semmire, de mindent – tudományt és személyiséget egyaránt - a maga szolgálatába akar állítani.

A katolikus egyetem a tudást az abszolút értékek (igazság, jóság és szépség) szolgálatába állítja, vagyis jóra használja, kutatási irányai és programjai inkább az emberiség teljes értelemben vett jóllétének fokozására, s kevésbé a technikai bravúrra irányulnak. Tudományos eredményeit az emberi személy és a társadalom, vagyis a nemzeti- és a nemzetközi közjó szolgálatába állítja. A tudomány és a technika csak így lehet áldássá az emberiség életében, ellenkező esetben átokká válnak. Más szavakkal: a mai válságokkal terhelt antropocén korszakból csak egy theocén korszak, az Isten Országa megvalósításával lehet kilábalni. Úgy tűnik, hogy csak akkor fejlődik a szó legnemesebb értelmében ember és világ egyaránt, ha az ember elismeri az igaz Istent urának és parancsolójának.

Az emberi tudás teljes horizontjának és vertikumának figyelembe nem vétele, helyesebben elutasítása (vagyis az újkori redukcionista tudományeszmény) végső soron olyan következményekkel jár, amit Erdő Péter bíboros úr úgy fogalmazott, hogy „a legnagyobb akadály, mely a világ és az ember problémáinak szintetikus látását gátolja, ma éppenséggel a gondolkodás felületessége, a hallgatólagos lemondás arról a lehetőségről, hogy megismerjük az igazságot, hogy objektív igazságokat ragadjunk meg. (...) És a világról való szükséges ismeretek nélkül hogyan képes az emberi közösség sikerrel küzdeni és dolgozni a saját túléléseért? A vallás komoly tanulmányozása erősíti az összes többi tanulmányok szintetikus értékét, és valóban hasznossá teszi azokat a gyakorlat számára, pontosabban szólva az élet számára”.¹¹²

Ugyanakkor látható már egy olyan új tudományeszmény kibontakozása a tudósok között, ami megítélésünk szerint nagyon hasonlít a keresztény tudományeszményre, mivel figyelembe veszi az ember egész személyiségét és az azt leképező, fentebb ismerttetett ismeretpiramis egészét, Csányi Vilmos szavaival az ember teljes körű hiedelem-alkotó és azt szükség esetén módosító képességét. Csak ebből az alapállásból eredhet a különböző világnézeti horizontokon tájékozódó tudományos tevékenység legitimitásának elismerése, az eredmények előítélet-mentességre törekvő vizsgálata, a különböző iskolák közti termékeny párbeszéd lehetősége. A katolikus egyetem képes és kész is egy ilyen párbeszédre.

A katolikus tudós, legyen szaktudós, filozófus vagy teológus, egyaránt vallja a XIII. Leó pápa által életre hívott neoskolasztika vezérgondolatát: vetera novis augere et perficere, illetve megfordítását: nova veteribus confrontare, verificare, falsificare. Ma már tudjuk, hogy nemcsak a régieket kell az újjal gazdagítani és tökéletesíteni, hanem az újakat is szükséges a régiekkel összevetni és korrigálni.

A katolikus egyetem a maga identitásával és ebből fakadó küldetésével jól illeszkedik tehát az értékorientált világnézetek sokaságát megjelenítő különböző egyetemek sorába; egy ilyen egyetem léte egy-egy országban az emberi tudás sokszínűségének kifejeződése.

¹¹⁰ II. JÁNOS-PÁL., *Fides et ratio. A hit és az ész kapcsolatának természetéről*. SZIT, Budapest, 1999. 43. 28. jegyzet.

¹¹¹ Hogy mit jelent a katolikus identitástudat, azt Halász Piusz OCiszt. nyomán így fogalmazzuk meg: Keresztény vallás nincs erőfeszítés nélkül, kultúra nincs kultusz nélkül. Kereszténység nincs kereszt nélkül, Egyház ima nélkül. A katolikus tudós fő törekvése ma az, hogy védje Isten jogait az emberrel szemben, védje a misztériumot a racionalizmussal szemben, védje a kegyelmet a naturalizmussal szemben, védje Krisztus keresztjét a konzum-társadalommal szemben. Vö. LUKÁCS László: A Vigilia beszélgetése Halász Piuszal. *Vigilia*, 1988/6. 529. Persze Halász Piusz megfogalmazását továbbgondolva azt is állíthatjuk, hogy a katolicitás védi a ráció jogát az álmisztikummal szemben, védi a natura határait a hamis szupernaturalizmussal szemben, attól függően, hogy melyik tendencia próbálja az egészséges egyensúlyt megbontani.

¹¹² ERDŐ (2018/3) i.m. 8.

Ezért léte és fenntartása nemcsak katolikus belügy, hanem bizonyos értelemben az egyes országok közügye is, hiszen a nemzeti és nemzetközi közjó része.

A katolikus egyetem lényegi sajátosságai közé tartozik az is, hogy katolicitásának megfelelően minden kultúrát és vallást alaposan tanulmányoz, s mindent, amiben önmagára ismer, azt magához vonja. Így tudja az ember mindenféle identitását megnevesíteni. Ezáltal új és új formában igazolja, hogy a tudományoknak is, a kultúráknak és a vallásoknak is végső soron Krisztus a megváltója. Ezt csakis azért teheti meg, mert Krisztussal, Krisztus által és Krisztusban birtokolja titokzatosan azt a bölcsességet, ami érzővé, látóvá, és helyesen cselekvővé teszi. A katolikus egyetem tehát - Krisztushoz hasonlóan – miközben kész a dialógusra és a toleranciára, az igazság nagy deklarálója is. Emiatt nem mindig népszerű, nem is biztos, hogy az egyetemek már-már öldöklő versenyén az elsők között foglal helyet. Ám egy biztos: az igazságért való versenyben tisztességesen küzd, nem a hervadó, de a hervadhatatlan koszorúért.

A katolikus egyetem végső soron meghívja és meg akarja polgárait tanítani arra, hogy az ember miképp lehet valódi egyéniség, a szó igaz értelmében kiválasztott, vagyis nem tömegember; sajnos, az IQ és a személyi érettség között nincs feltétlenül szoros korreláció. De mit is jelent a szó katolikus értelmében kiválasztottnak lenni? Nem egyszerűen a kiváló jelenti, vagyis az e-gregius-t, aki kiemelkedik a nyájából, mint az óriás a testével, az arisztokrata a születésével, a gazdag a vagyonával, a zseni a tehetségével; hanem a se-gregatus-t, akit más, vagyis az igazság választ el a tömegtől. Az eltömegesedés ellenszere tehát nem a kiváló, hanem a kiválasztott. Amíg valaki csak kiváló, addig kiemelkedik ugyan a tömegeből, mint a királlyá lett ifjú Saul szálás természetével a népből; de lényének mélyével benne áll és belőle él; amennyiben nem, a különcök bizarr ösvényein kallódik el. Aki csak kiváló, nos az az ember állandóan az eltömegesedés veszélyében forog, amint ezt meg lehet figyelni a születési arisztokrácián és az áruló írástudókon. A valóban kiválasztott azonban nem a tömegeből nő ki, hanem felső erő, az élő és életető Igazság emeli ki onnan és tartja magasán. Ezek és csakis ezek az emberek, tudósok állíthatják meg az eltömegesedés és az el-lélektelenedés folyamatát, mert csakis ők mentesek a tömeglelkülettől. Még ha egykor a tömegeből jöttek is, immár nem belőle élnek, s így az ember valódi kiteljesedését gátló, azt nem tisztelő tömegnek nincs ereje ahhoz, hogy lerántsa őket magához.¹¹³ A katolikus módon művelt tudomány segítségével az igaz ember arca és áldásos tevékenysége tárul elénk; a krisztusivá lett embernek az arca, aki valóban a teremtés koronája, akiben a mennyei Atya is kedvét leli.

Ám mindehhez, ennek a kiválasztottságnak kivívásához elementáris erővel fel kell fogjunk e beszéd egyik mottójában elhangzott szent tamási mondat értelmét: „A legcsekélyebb tudás, amit a legnagyobb dolgokról nyerhetünk, kívánatosabb, mint a legbiztosabb tudás a kisebb dolgokról”. S a legcsekélyebb tudás a legnagyobb dolgokról tulajdonképp nem más, mint a katolikus hit ajándéka. Ám e belátás (hit) és gyümölcse csak akkor lesz osztályrészünk, ha a másik mottóban a Romano Guardini tollából származó gondolatnak megfelelően valóban meg tudjuk teremteni azt a termékeny csendet, mely felemel minket az igazi tudás forrásához, Istenhez, s e felemelkedés nyomán részünk lesz az igazi kiválasztottságban, mely megtanít minket helyesen élni és alkotni. Tudom, messze vagyunk ettől a krisztusi eszménytől. De a jó hír az, hogy már a mai napon megtehetjük feléje az első, és minden napon a következő lépésünket. A munkatársaim és én magam is azért vagyunk, vagyok az elkövetkező négy évben ennek az egyetemnek az élén, hogy legalább ezt az első, illetve a következő lépést jó szívvvel, egyenként és közösségileg egyaránt meg is tudjuk tenni.

¹¹³ SCHÜTZ Antal: Tömeg és elit. In Schütz Antal: *Őrség*. SZIT, Budapest, 1936. 237-238.